

MUS'AB B. UMEYR'İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ*

Mehmet Salih GÜNDÜZ**

Özet

Bu çalışmada, ilk Müslümanlardan olan Mus'ab b. Umeyr'in hayatı ve İslamiyet'e olan katkıları anlatılmakta, onun Müslüman olmadan önceki ve Müslüman olduktan sonraki hayatı incelenmekte ve onun Medine'ye olan göçüne değinilmektedir.

Bu çalışma, Musab b. Umeyr'in kendisinin İslam öncesi müreffeh yaşantısını terkedip Müslüman oluşunu ortaya koymaktadır. O Müslümanlık hayatı boyunca birçok zorluklarla karşı karşıya gelmesine rağmen dinini terk etmemiştir ve bu uğurda doğmuş olduğu şehir olan Mekke'den ayrılmıştır. O Medine'ye hicret etmiş ve orada İslam'ın ilk öğretmeni olmuştur. Bu çalışma, Mus'ab b. Umeyr'in kendi hayatını İslam'a adadığını ve bu uğurda şehit edildiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler

Musab b. Umeyr, Cahiliye, Sahabe, Hicret, Eğitim, Sabır, Mücadele

* Bu makale Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda hazırlanmış Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ABSTRACT

This study explores the life of Musab b. Umayr who was one of the early Muslims and his contribution to Islam. In this respect, his pre and post Islamic life is examined. His migration to Madinah is also studied.

This work has found out that leaving his pre-Islamic glamorous life, he converted to Islam. Although he faced many difficulties in his Islamic life, he did not leave his religion, rather he preferred to leave the city in which he was born namely Macca. He emigrated to Madinah where he became the first teacher of Islam. In addition, it underlines that he dedicated his life to Islam and was killed in a war.

Keywords

Musab b. Umayr, Period of ignorance, companion of the Prophet Muhammed, migration, education, patience, struggle.

1) CAHİLİYE DÖNEMİNDE MEKKE

1.1. Sosyal ve Dini Yapı

Cahiliye döneminde hayat şartlarının farklı olmasına rağmen, gerek bedevilerde ve gerekse hadarilerde sosyal yapının bir tek temeli vardır. O da gelenekleri ve ahlaki değerleri ile kabiledir. Kabile, aynı atadan geldikleri kabul edilen ve aralarında nesep irtibatı bulunan insan topluluklarına verilen genel isimdir.¹ Kabile başkanı, kabile toplantılarını idare eder, diğer kabilelerle ilişkilerde kabilesini temsil eder, kabile üyeleri arasında çıkan ihtilafları çözerdi. İslâm'ın tebliğ sürecinde bazen bir kabile başkanının İslâm'a girmemek için direnmesi bütün kabile üyelerinin İslâm'ı kabul etmesini engellemekteydi. Bununla birlikte kabile başkanının Müslüman olmasıyla diğer bütün kabile üyelerinin de toplu olarak İslâm'a girdiklerine dair İslâm tarihçileri pek çok örnek vermektedirler.² Bu örneklerden biri ileride üzerinde duracağımız gibi Medine'ye Kur'an öğreticisi olarak gönderilen Mus'ab b. Umeyr'in, Sa'd b. Muaz'a İslâm'ı tebliğ etmesi üzerine Sa'd b. Muaz'ın kabilesine mensup olan herkesin bir gün içerisinde İslâm'a girmesidir. Böylece Müslümanlar Medine'de daha güçlü ko-

¹ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (Hz. Muhammed s.a.v. Dönemi)*, 1. Basım, İstanbul, Ensar Yay., 2006, s. 69.

² Mehmet Salih Arı, "Cahiliye Toplumundan Medeni Topluma Geçiş Süreci: Yeni bir Sosyal Düzenin Doğuşu", *İSTEM*, Ek sayı:1, (2008), s. 216.

numa gelmişlerdi.³ Mus'ab b. Umeyr, Medine'de İslamî tebliğ faaliyetlerini sürdürdüğünde Ebu Kays el-Eslet adındaki kişi ise kavminin Müslüman olmasını engellemiştir.⁴

Mekke sakinlerinin çoğunluğu putperest olmakla birlikte orada çok az sayıda Hıristiyan da vardı. Bunun dışında, kendilerine “hanif” denen bazı insanlar vardı ki, bunlar putlara tapmayan Allah inancına sahip kimselerdi. Bu insanlar Hz. İbrahim'in dini üzerinde olduklarını iddia eder ve o dini ararlardı.⁵

1.2. İdari Yapı

Burada idari yapıdan bahsederken Mekke'deki Kureyş idaresini kastediyoruz. Kureyş kabilesi, Huzaalılar'ın hâkimiyeti boyunca Mekke çevresinde, akrabaları olan Kinaneoğulları'nın arasında dağınık bir şekilde yaşıyorlardı. Hz. Peygamber'in (s) beşinci kuşaktan dedesi olan Kusay b. Kilab, Huzaalılar ile girdiği mücadeleyi kazanıp Mekke ve Kâbe'nin yönetimini eline geçirdi. Böylece Kureyş'in hâkimiyet dönemi başladı.⁶ Hicabe, Sikaye, Rifade, Nedve ve Liva gibi görevler hep onun elinde toplandı.⁷

Kusay en büyük oğlu olan Abdüddâr'ı çok seviyordu. Ama Abdüddâr zayıf birisiydi⁸ ve kardeşlerine göre şeref sahibi olup ün salmamıştı. Kusay Abdüddâr'ın şerefini kardeşlerinin derecesine yükseltmek için⁹ kendi evi olan Nedve binasını, Hicabe, Liva, Sikaye ve Rifade görevlerini ona verdi.¹⁰

³ İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik, *Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, Beyrut, Darü'l-Kütübü'l Arabi, 1990, c. II, s. 184.

⁴ İbn Hişam, II, 85.

⁵ İhsan Süreyya Sırma, “Asr-ı Saadet Öncesinde Mekke Toplumu”, *Bütûn Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan yay., 2006, c. I, s. 85.

⁶ İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2004, s. 29.

⁷ İbnü'l-Esir, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulk-erim b. b. Abdulvahid eş- Şeybani el-Cezeri, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, thk. Ebi'l Fida' Abdullah el- Kadi, 1. Basım, Beyrut, Darü'l Kütübü'l-İlmiyye, 1987, c. I, s. 557.

⁸ el-Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Esrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, Mısır, Dârü'l-Maarif, t.y., c. I, s. 53.

⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 557.

¹⁰ İbn Hişam, I, 147-148; Belazurî, I, 53; et-Taberî, Ebu ca'fer Muhammed b. Cerir, *Taribu'l-Umem ve'l-Muluk*, thk. Muhammed Ebu Fazl İbrahim, 2. Basım, Mısır, Darü'l-Maarif, t.y., c. II, s. 260.

Böylece Kusay, kavminin idaresine ait olup elinde bulunan her türlü görevi Abdüddâr'a vermiş oldu. Kusay'ın ölümünden sonra Kureyş kabilesi, aralarında hiç bir anlaşmazlık baş göstermeden Kusay'ın oğulları idaresi altında yaşadılar. Ancak sonra Abdümenaf b. Kusay'ın oğulları Abdüşşems, Haşim, Muttalib ve Nevfel, Abdüddâr b. Kusay'ın oğullarının ellerinde bulunan ve vaktiyle Kusay'ın, oğlu Abdüddâr'a verdiği Hicabe, Liva, Sikaye ve Rifade görevlerini Abdüddâr oğullarının ellerinden almaya karar verdiler. Kabilenin bir kısmı, Abdümenaf oğullarının Kureyş arasındaki üstünlüklerine binaen bu ödevleri yerine getirme hususunda Abdüddâr oğullarından daha layık oldukları fikrini benimsediler. Kabilenin diğer kısmı, Abdüddâr oğullarının tarafını tutup Kusay'ın bunlara verdiği hakların ellerinden geri alınmaması gerektiğini söylediler.¹¹ Kureyş kabilesinde taraflar savaşma kararını vermiş iken ansızın, uzlaşmaya varılması fikri ortaya çıktı. Sikaye ve Rifade görevlerinin Abdümenaf oğullarına verilmesi, Hicabe, Liva ve Nedve görevlerinin Abdüddâr oğullarının elinde kalması şart koşuldu. İki taraf bu şartı kabul edip barış yaptılar ve savaştan vazgeçtiler.¹² Her iki taraf müttetikleriyle yaptıkları antlaşmayı hiç bozmadan İslamiyet'in ortaya çıkmasına kadar devam ettirdiler. Hz. Peygamber (s) bu antlaşmalar hakkında şu sözü söylemiştir: "Cahiliye devrinde yapılan herhangi bir antlaşmayı İslamiyet ancak pekiştirir".¹³

Hz. Peygamber (s) dönemindeki Kâbe ve Mekke idaresi ile ilgili bazı görevleri şöyle sıralayabiliriz:

1.2.1. Dârü'n-Nedve

Dârü'n-nedve, esas itibarıyla bir asiller (mele) meclisiydi. Her türlü savaş ve barış kararının alındığı, görüşlerin belirlendiği bu meclise Kusay oğulları'ndan başka Mekke'deki Kureyş boylarının kırk yaşından yukarı başkanları katılabilirdi.¹⁴ Dârü'n-nedve üyeleri Abdüddâr oğullarından izin almaksızın buraya giremezlerdi.¹⁵

¹¹ İbn Hişam, I, 149.

¹² İbn Hişam, I, 150-151.

¹³ İbn Hişam, I, 150-151.

¹⁴ Ethem Ruhi Fiğlalı, "Darunnedve", *DİA*, c. VIII, s. 556.

¹⁵ Yaşar Çelikkol, *Cahiliye Döneminde Mekke (M. 400-600 Yılları Arası Mekke'nin Fiziki, Etnik,*

1.2.2. *Hicabe ve Sidane*

Sidane, mabedin korunması demektir. Hicabe, Kâbe'nin kapısındaki gerekli işleri yapmak ve kapıyı açıp kapama görevidir. Kapıyı sadece Kâbe'deki görevli açardı. Ondan izinsiz kimse Kâbe'ye giremezdi.¹⁶

1.2.3. *Liva*

Kureyş'in bayrağını taşımak imtiyazıdır.¹⁷ Bu imtiyaz Kusay'dan sonra Abdüddâr oğullarına bırakılmıştı. Hz. Peygamber (s)'in liva'sı hem Uhud savaşında hem de Bedir savaşında Mus'ab b. Umeyr'in elindeydi. Aynı savaşlarda müşriklerin Liva'sı da Talha b. Ebi Talha b. Abduluzza b. Osman b. Abdüddâr'ın elindeydi.¹⁸

1.2.4. *Rifade ve Sikaye*

Rifade, Kureyş kabilesinin her sene mallarından Kusay'a verdiği bir vergidir ki o bu toplanan mallarla hacılara yemek hazırlar ve fakir kimseler bu yemekten yerlerdi.¹⁹ Sikaye, Mekke'ye gelen hacıların su ihtiyacını karşılama göreviydi.²⁰ Bu görevler Mekke'deki genel hizmetlerin yerine getirilmesi hususunda Kureyşliler arasında çıkan ihtilaftan sonra varılan anlaşma gereğince Abdümenaf oğullarına verilmişti.

2) CAHİLİYE DÖNEMİNDE MUS'AB BİN UMEYR

2.1. *Doğumu, İsmi ve Künyesi*

Yaptığımız literatür taramasında Mus'ab b. Umeyr'in doğum tarihine rastlayamadık. Bununla birlikte onun doğum tarihini Uhud Savaşının tarihini esas alarak tespit etmeye çalışacağız. Çünkü incelediğimiz bütün kaynaklarda onun Uhud Savaşı'nda şehit edildiği belirtilmiştir. Mus'ab

Dini ve İdari Yapısı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 197.

¹⁶ Çelikkol, s. 207.

¹⁷ Kasım Şulul, İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi, 3. Basım, İstanbul, İnsan Yay., 2002, s. 149.

¹⁸ Belazuri, I, 53.

¹⁹ İbn Hişam, I, 148; Taberî, II, 260.

²⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 557.

b. Umeyr Uhud Savaşı'nda şehit edildiği zaman hicretin 32. ayının başı²¹ olup Şevval ayıydı²². Yani hicretin 3. senesiydi. Bu tarih miladi 625 senesine tekabül etmektedir. Klasik İslam tarihi kaynaklarımız Mus'ab b. Umeyr'in şehit edildiğinde 40 yaşında²³ veya 40 yaşından biraz daha fazla olduğunu belirtmişlerdir.²⁴ Bu verileri birleştirdiğimizde onun hicretten 37 veya 38 sene önce miladi 584 veya 585 senesinde doğduğunu söyleyebiliriz.

Tam ismi Mus'ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdümenaf b. Abdüddâr b. Kusay²⁵ b. Kilab²⁶ b. Mürre el-Kureşi el-Abderi'dir.²⁷ Mus'ab b. Umeyr herhangi bir erkek çocuğu olmamasına rağmen Ebu Abdullah²⁸ diye künyelendirilmiştir. Onu Ebu Muhammed diye künyelendirenler de vardır. Onun lakabı Mus'abu'l-Hayr'dır.²⁹

2.2. Ailesi ve Nesebi

Mus'ab'ın babası Umeyr b. Haşim'dir³⁰ ve baba tarafından soyu beş kuşak yukarıda, Kusay b. Kilab'ta Hz. Peygamber'in (s) dedeleri ile birleşmektedir.³¹ Mus'ab'ın annesi Hunnas bt. Malik b. el-Mudarrib b. Vehb b. Amr b. Hüceyr b. Abd b. Ma'is b. Amir b. Lüeyy³² el-Kureşi el-Amiri'dir³³ ve anne ta-

²¹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' ez-Zühri, *et-Tabakâtül-Kübra*, thk. Ali Muhammed Amr, 1. Basım, Kahire, Mektebetu'l-Hancı, 2001, c. III, s. 113.

²² el-Vakûdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Megazi*, thk. Marsden Jones, 3. Basım, Londra, Oxford University, 1966, c. I, s. 199.

²³ Belazurî, I, 53.

²⁴ İbn Sa'd, III, 176; İbn 'Abdilber, Ebû 'Umer Yûsuf b. Abdullah b. 'Abdilber el-Kurtubi en-Nemeri, *el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Asbâb*, thk. Adil Mürşit, 1. Basım, Amman, Dâru'l A'lam, 2002, s. 699; İbnü'l-Esir, İzzeddin İbnü'l-Esir Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri, *Üsdül-ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, thk. ve tkl. eş-Şeyh Ali Muhammed Mua'vviz- eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu'l-Mevcuz, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., c. V, s. 176.

²⁵ İbn Sa'd, III, 107; İbn 'Abdilber, s.698; Belazurî, I, 53.

²⁶ Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lamî'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut- Hüseyin el-Esed, 3.basım, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1985, c. I, s. 145.

²⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdül-Ğabe*, V, 175.

²⁸ İbn 'Abdilber, s. 698; İbnü'l-Esir, *Üsdül-Ğabe*, V, 175; es-Süheylî, Ebil Kasım Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed b. Ebil Hasan el-Hes'emi es-Süheylî, *er-Ravdü'l-Ünfi Serbi's- Siretin-Nebeviyye li İbn Hisâm*, thk. Abdurrahman el-Vekil, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., c. II, s. 252.

²⁹ İbn Sa'd, III, 107.

³⁰ İbn 'Abdilber, s. 698.

³¹ İbnü'l-Esir, *Üsdül-Ğabe*, V, 175; Zehebî, I, 145.

³² İbn Sa'd, III, 108.

³³ İbnü'l-Esir, *Üsdül-Ğabe*, VI, 311.

rafından soyu on kuşak yukarıda, Lüeyy b. Galib'te Hz. Peygamber'in (s) dedeleri ile birleşmektedir.³⁴ Böylece o hem anne hem de baba tarafından Hz. Peygamber (s) ile aynı soydan gelmektedir.

Mus'ab b. Umeyr'in ikisi kız olmak üzere toplam yedi kardeşini tespit edebildik. Bunlar; Ebu Aziz, Ebu'r-Rum, Ebu Haşim, Ümmü Eban, Hind, Ebu Yezid ve Ubeyd'dir. Bu kardeşlerden Ebu'r-Rum, Ebu Haşim ve Ümmü Eban Müslüman olmuşlardır. Ebu Aziz, Ebu Yezid ve Ubeyd ise müşrik olarak ölmüşlerdir. Fakat Hind'in İslamiyet'i kabulü ile ilgili olarak herhangi bir bilgi tespit edemedik.

Mus'ab b. Umeyr, Kureyş kabilesinin Abdi, İbâdi ve Abderi nispetleriyle anılan Abdüddâr oğullarına mensuptu. Bu kabile, cahiliye devrinde etkili bir statüye sahipti ve Haşim oğulları ile aralarında da öteden beri husumet vardı. Bu sebeple Hz. Muhammed'in (s) peygamberliğine Mekke'de şiddetle muhalefet etmeleriyle tanınmışlardı. Bu kabilenin bazı simaları halka eski Rum ve Acem masalları anlatarak güya Hz. Peygamber'in (s) okuduğu Kuran-ı Kerim ayetlerini etkisiz hale getirmek istiyorlardı. Müslümanlara karşı yürütülen boykot hareketinde kararlaştırılan metni bu kabileden Mansur b. İkrime'nin yazdığı bilinmektedir.³⁵ Uhud Savaşı'nda Kureyş kabilesinin sancağını taşıyan Abdüddâr oğulları, birbiri ardınca savaş meydanına çıkmış ve çoğu öldürülmüştür.³⁶ İşte Mus'ab, böyle bir sülâlenin içinde yetişip büyümüştü.

Mus'ab orta boylu, güzel yüzlü, nazik, ince ve çok tatlı bir adamdı.³⁷ Mus'ab'ın anne ve babası onu çok severdi ve onun bir dediğini iki etmezdi.³⁸ O hiçbir Mekkeli gencin ailesinden görmediği müsamahayı ailesinden görürdü.³⁹ Mus'ab'ın annesi çok zengin bir kadındı⁴⁰ ve oğluna çok bağlıydı.⁴¹ Bu yüzden annesi, ona en şık elbiseleri giydiriyor, Hadrami

³⁴ İbn Sa'd, III, 108.

³⁵ A. Lütfi Kazancı, "Abdüddâr (Beni Abdüddâr)", DİA, c. I, s. 177.

³⁶ Belazurî, I, 53-54-55; Kazancı, I, 177.

³⁷ İbn Sa'd, III, 113.

³⁸ İbn 'Abdilber, s. 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.

³⁹ Halid Muhammed Halid, *Ümmetin Yıldızları 60 Seçkin Sahabe*, çev. Abdulkerim Akbaba tsh. ve Red. Osman Arpaçukuru, İstanbul, Vakıf Gazetesi Yay., 2006, s. 28.

⁴⁰ İbn Sa'd, III, 108.

⁴¹ Süheylî, II, 252.

ayakkabıları alıyor ve en güzel kokuları sürüyordu.⁴² Akranları arasında en çok para belki de onun cebinde bulunurdu. O uyuduğunda başucunda sürekli ka'b⁴³ ve heys⁴⁴ bulunurdu ve uyandığında bunları yerdi.⁴⁵ Ailesinin göz bebeği olan Mus'ab; çok müreffeh ve gösterişli bir hayat yaşıyordu. İleride beyan edeceğimiz gibi Hz. Peygamber (s), Mus'ab'ı perişan vaziyette gördüğü bir gün onu zikrediyor ve onun bütün bu hallerini beyan ederek şöyle diyordu: "Mekke'de Mus'ab'dan daha bakımlı, ondan daha çok nimet ve refah içinde olan başka kimseyi görmedim."⁴⁶

2.3. Evliliği ve Çocukları

O dönem Mekke'nin en yakışıklı gençlerinden biri olan Mus'ab b. Umeyr, fizik olarak çok güzel bir hanım olan⁴⁷ Hamne bt. Cahş b. Riyab ile evlendi.⁴⁸ İncelediğimiz kaynaklarda onun Hamne bt. Cahş ile hangi tarihte evlendiğini tespit edemedik. Hamne bt. Cahş'ın annesi, Hz. Peygamber'in (s) halası Ümeyme bt. Abdulmuttalib'dir.⁴⁹ Hamne'nin babası Cahş b. Riyab'ın Hamne dışında iki kızı daha vardı. Bu kızlardan bir tanesi Hz. Peygamber'in (s) eşi olan Müminlerin annesi Zeynep bt. Cahş'tır.⁵⁰ Bu durumda Mus'ab b. Umeyr ile Hz. Peygamber (s) bacanak olmaktadır.

Mus'ab b. Umeyr'in Hamne bt. Cahş ile olan evliliğinden sadece Zeynep adında bir kız çocuğu olmuştur.⁵¹ Mus'ab b. Umeyr'in soyu kızı Zeynep'ten devam etmiştir.⁵² Kadın sahabilerden olan Zeynep bt. Mus'ab, Ümmü Se-

⁴² İbn 'Abdilber, s.699.

⁴³ Bir tür içecek.

⁴⁴ Hurma ve ayrandan yapılan bir çorba.

⁴⁵ Süheylî, II, 252.

⁴⁶ İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s.699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.

⁴⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.

⁴⁸ İbn Sa'd, X, 229; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71.

⁴⁹ İbn Sa'd, X, 229.

⁵⁰ İbn Habib, Ebi Ca'fer Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Haşimi el-Bağdadi, *Kitabü'l-Muhabber*, tsh. İlze Lichtenstadter, y.y., Dâru'l-Afâki'l-Cedide, t.y., s. 103; İsfahâni, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Mihran el-İsfahâni, *Ma'rifetüs-Sababe*, thk. Adil b. Yusuf el-Aziz, 1. Basım, Riyad, Dâru'l-Vatani li'n-neşr, 1998, c. VI, s. 3293.

⁵¹ İbn Sa'd, III, 108; İbn Habib, s. 103.

⁵² İbn Hazm; Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelusî, *Cemberetü Ensâbi'l-Arab*, thk. ve tlk. Abdusselam Muhammed Harun, 5. Basım, Kahire, Dâru'l-Maârif, 1707, s. 126.

leme validemizin kardeşi olan⁵³ Abdullah b. Abdullah el-Mahzumi⁵⁴ ile evlendi.⁵⁵ Zeynep bt. Mus'ab'ın ondan Muhammed ve Mus'ab adında oğulları⁵⁶ ve Karibe⁵⁷ adında bir kız çocuğu olmuştur.

3) İSLAM DEVRİNDE MUS'AB B. UMEYR

3.1. Mus'ab b. Umeyr'in Müslüman Oluşu

Mus'ab b. Umeyr, fıtraten tevhide meyyaldi⁵⁸ ve şirkten nefret ediyordu.⁵⁹ Bu yüzden olmalı ki, sülâle ve aile yönlendirmesinin tam aksine İslâm dine ilk girenler arasında yerini aldı ve sahabilerin seçkinlerinden ve en faziletliilerinden biri oldu.⁶⁰ Hz. Peygamber (s) Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evinde iken Mus'ab b. Umeyr'i İslam dinine davet etti.⁶¹ Mus'ab, Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evinde olan Hz. Peygamber'in (s) yanına gitti ve onun (s) bu davetini orada tasdik edip hemen Müslüman oldu.⁶² Mus'ab, annesinin ve kavminin kendisinin Müslüman olduğunu öğrenmeleri halinde çeşitli sıkıntılarla yüz yüze geleceğini bildiği için Müslümanlığını annesinden ve kavminden gizledi. O Müslüman oluşundan sonra, Hz. Peygamber'in (s) yanına gizlice gidip geliyordu ve namazlarını da gizlice kılıyordu. Ancak Osman b. Talha el-Abderi, onu namaz kılariken gördü ve bu durumu onun annesine ve kavmine bildirdi. Bundan sonra Mus'ab için zor bir dönem başladı. Onu yakaladılar ve hapsedtiler. Onun bu durumu Habeşistan hicretine kadar devam etti.⁶³ Bu arada ailesi onun Müslümanlarla buluşup görüşmesini engelledi, İslâm'dan uzaklaşması, Hz. Peygamber'e (s) tâbi olmaktan vazgeçmesi için çeşitli maddî ve psikolojik müeyyideler uyguladı;

⁵³ İbn Hacer, Ebi Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el- Kenani el- Eskalani el-Mısri, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l İlmiyye, t.y., c. VIII, s. 98.

⁵⁴ İbn Hazm, s. 126.

⁵⁵ İbn Sa'd, III, 108; İbn Habib, s. 103; İbn Hazm, s. 126; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 135.

⁵⁶ İbn Sa'd, III, 108; İbn Habib, s. 103.

⁵⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 135.

⁵⁸ Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, İstanbul, Gonca Yay., 1986, c. I, s. 211.

⁵⁹ Şah Muhyiddin Ahmed Nedvi, Sait Sahip Ensari, *Asr-ı Saadet Ashab-ı Kıram*, haz. Eşref Edip, İstanbul, Sebiliürreşad Yay., 1963, c. II, s. 374.

⁶⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 75.

⁶¹ İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s. 699.

⁶² İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s. 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 75; İbn Hacer, VI, 101.

⁶³ İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s. 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 75.

ona türlü baskılar yaptı. Ebeveyn şefkati ile ailenin eski inancına döndürebileceklerini düşündüler, fakat bir sonuç alamadılar. Bütün güzel elbiselerini, ayakkabılarını aldılar, parasına el koydular, onu tam bir yoksulluğa iterek bu yeni hayata dayanamayacağı ümidi ile kendilerine dönmesini beklediler. Fakat umduklarını bulamadılar.⁶⁴

İbn İshak, Salih b. Keysan'dan rivayeten Sa'd b. Malik'in şöyle dediğini aktarır: "Biz hicretten zor şartlar altında yaşama mücadelesi veriyorduk. Hicret ettikten sonra şiddetli bir açlıkla karşı karşıya kaldık. Bu durum bize çok zor gelmesine karşın yine de dayanabiliyorduk. Mus'ab b. Umeyr ise aramızda ebeveyninin yanında en refah içerisinde olanıydı. Bize isabet eden zorluk ona da isabet edince o bu duruma dayanamadı. Çünkü ben onu öyle bir halde gördüm ki yılanın derisinin soyulup düşmesi gibi onun da derisi soyulup düşüyordu ve yürüyemiyordu. Onun çok zorluk çektiğini bildiğimiz için onu boynumuza alıp taşıyorduk."⁶⁵

İbn İshak, Hz. Ali'nin şöyle dediğini aktarır: "Bir avuç hurma karşılığında bir Yahudi'nin duvarını suladım. Daha sonra mescide geldim. Mus'ab b. Umeyr de yamalı bir cübbe içerisinde mescide geldi. Hâlbuki o, Müslüman olmadan önce müreffeh bir hayat yaşıyordu. Hz. Peygamber (s), onu o halde görünce, onun geçmişte yaşamış olduğu müreffeh hayatını düşünerek şimdiki haline ağladı."⁶⁶

Hz. Peygamber (s), bir gün ashabıyla sohbet ederken Mus'ab b. Umeyr yanlarına geldi. Üzerinde siyah beyaz çizgili bir parça elbise vardı. Elbisesini birbirine bir hayvan derisiyle birleştirmişti. Hz. Peygamber'in (s) ashab'ı onu o halde görünce, ona acıyarak başlarını öne eğdiler. Çünkü onların yanında onun bu durumunu değiştirebilecek hiçbir şey yoktu. Mus'ab selam verdi. Hz. Peygamber (s) onun selamını aldı ve onu överek şöyle buyurdu: "Dünyayı bütün ahalisiyle değiştirebilen Allah'a hamd olsun. Şu genç adamı görüyor musunuz? Önceden annesinin ve babasının en sevgili varlığı idi. Allah ve Resulünün sevgisi, anne ve babasının sevgisine galebe çaldı. O da Allah'ı ve Resulü'nü anne ve babasına tercih etti."⁶⁷

⁶⁴ Nedvî-Ensârî, II, 374.

⁶⁵ Zehebî, I, 148.

⁶⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176-177; Zehebî, I, 148.

⁶⁷ İbn Sa'd, III, 108-109.

Mus'ab b. Umeyr, güzel bir ahlaka sahipti. Onun ahlakıyla ilgili Abdullah b. Amir b. Rebia şu rivayeti nakleder: “Mus'ab b. Umeyr, Müslüman olduğu günden Uhud'da şehit edildiği güne kadar benim arkadaşım ve dostumdu. Allah ona rahmet eylesin! Habeşistan ülkesine yapılan hicrette de bizimle birlikteydi. Ordu içinde benim arkadaşımdı. Kavmi arasında Mus'ab b. Umeyr'den daha güzel ahlaklı ve ondan daha uyumlu kimseyi görmedim.”⁶⁸

3.2. Mus'ab b. Umeyr'in Habeşistan Hicreti

Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'e (s) karşı İslamiyet'i tebliğe başladığı andan itibaren olumsuz bir tavır takındılar. Bu tavır sadece İslam'ı reddetmekten ibaret kalmadı; Hz. Peygamber (s), alaya alındı, ona inananlara baskı uygulandı ve bu baskılar İslamiyet'in Mekke'de yayılmaya başlaması üzerine eziyet ve işkenceye dönüştü.⁶⁹ Bundan dolayı Hz. Peygamber (s) ashabına: “Yüce Allah, çektiğiniz sıkıntılardan kurtulmanız için bir yol gösterinceye kadar Habeşistan'a göç etseniz iyi olur. Zira orada, yanındaki-lerden hiç birine zulüm yapılmayan bir hükümdar vardır. Onun adil idaresi altında yaşayın ve orayı kendinize yurt edinin. Üstelik o ülke bir doğruluk ülkesidir” dedi. Bunun üzerine, sahabilerden bazıları zulümden kurtulmak ve dinleri uğruna Allah'a sığınmak amacıyla Habeşistan'a hicret ettiler. Bu olay, İslam tarihinde ilk hicret oldu.⁷⁰ Habeşistan'a yapılan bu ilk hicret hareketi, Peygamberliğin 5. yılının Receb ayında (615) vuku bulmuştur.⁷¹ İşte Habeşistan'a yapılan bu ilk hicret hareketinin içinde Mus'ab b. Umeyr de yer alıyordu.⁷²

Peygamberliğin 5. yılının Receb ayında Habeşistan'a hicret etmek için yola çıkan muhacirler, Şaban ve Ramazan aylarında orada kaldılar ve Şevval ayın-

⁶⁸ İbn Sa'd, III, 109.

⁶⁹ Ahmet Önkal, “Hicret”, *DİA*, c. XVII, s. 458-459.

⁷⁰ İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr, Siretü İbn İshak, thk. Ahmed Ferid el-Müzeydiyyi, 1. basım, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004, s. 214; İbn Hişam, I, 349; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 596.

⁷¹ İbn Sa'd, I, 173; İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşiyi ed-Dimeşki, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türki, Birinci Basım, y.y., Hicr Yay., 1997, c. IV, s. 165.

⁷² İbn İshak, s.216; İbn hişam, I, 350; İbn Sa'd, I, 173; İbn 'Abdilber, s. 698.

da oradan ayrılarak Mekke'ye geri döndüler.⁷³ Muhacirlerin Mekke'ye dönmelerinin sebebi Mekkeli müşriklerin Müslüman olup Hz. Peygamber'e (s) tabi olduklarıyla ilgili yalan haberdirdi. Bu yalan haber üzerine Mekke'ye dönen muhacirler, Mekke'ye yaklaştıklarında meselenin iç yüzünü öğrendiler, fakat Habeşistan'a tekrar geri dönmek onlara zor geldi. Topluca Mekke'ye girmekten korktular. Bundan dolayı beklediler ve her biri Mekkelilerden birinin koruması altında şehre girdi.⁷⁴ İşte Habeşistan'dan dönen bu muhacirler arasında Mus'ab b. Umeyr de yer almaktaydı.⁷⁵ Mus'ab, Mekke'ye Nadr b. Haris'in koruması altında girdi. Onun Mekke'ye kardeşi Ebu Aziz b. Umeyr'in koruması altında girdiğini söyleyenler de mevcuttur.⁷⁶ Mus'ab, Habeşistan hicretinden döndüğünde sıkıntıdan onun durumu tamamen değişmişti ve bu nazlı delikanlının yerini, kalbi İslam ve imanla dopdolu, iradesi kuvvetli, metin bir genç almıştı. Bundan dolayı annesi Hunnas bt. Malik oğlundaki bu kararlılık ve metaneti görünce, üzerindeki baskısını biraz hafifletmek zorunda kaldı ve onu hapsedmekten vazgeçti.⁷⁷

3.3. Mus'ab b. Umeyr'in Medine'ye Öğretmen Olarak Gönderilişi

Kaynaklarımızda Mus'ab b. Umeyr'in Medine'ye gönderilişi ile ilgili birbirinden farklı rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler şunlardır:

İbn İshak'a göre Hz. Peygamber (s), birinci Akabe biatında kendisine biat eden 12 kişi ayrıldıktan sonra⁷⁸ onlarla birlikte Mus'ab b. Umeyr'i göndermiştir.⁷⁹ Hz. Peygamber (s) Mus'ab'a, Medinelilere Kur'an okumasını, İslamiyet'i öğretmesini, onları dinde fakih yapmasını ve bilgilendirmesini emretti.⁸⁰

⁷³ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 596; Şulul, s. 319.

⁷⁴ İbn İshak, s. 218.

⁷⁵ İbn Sa'd, III, 108.

⁷⁶ Belazurî, I, 227.

⁷⁷ İbn Sa'd, III, 108.

⁷⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 175.

⁷⁹ İbn Hişam, II, 82; Şâmî, İmam Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf es-Salihi eş-Şâmî, *Subulü'l-Huda ve'r-Reşad fi Sireti Hayri'l-İbad*, thk. Abdulaziz Abdulkhak Hilmi, Kahire, yay. y., 1997, c. III, s. 271.

⁸⁰ İbn Hişam, II, 82; Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyn, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Abvali Sahibi's-şeria*, tlk. Abdü'l-Mu'ti Kal'acı, 1. Basım, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988, c. II, s. 438.

İbn İshak yukarıdaki rivayetinden farklı olarak şu rivayeti de aktarmıştır: “Hz. Peygamber (s), Mus‘ab b. Umeyr’i, Medinelilerin Hz. Peygamber’e (s), kendilerine birilerinin gönderilmesi için mektup yazmasından sonra onlara göndermiştir.⁸¹ Medineliler Hz. Peygamber’e (s) mektupta şunu yazmışlardır: “Şüphesiz İslamiyet bizim içimizde açığa çıkmıştır. Bize Kur’an okuması, bizi İslam’da fakih yapması, bilgilendirmesi, bize senin sünnetini, şeriatını öğretmesi ve namazlarımızda imamlık yapması için arkadaşlarından birini gönder.” Bu mektup üzerine Hz. Peygamber (s), onlara Mus‘ab b. Umeyr’i gönderdi.⁸²

İbn Sa‘d Mus‘ab b. Umeyr’in Medine’ye gönderilişini şöyle aktarmıştır: “On iki kişi olan birinci Akabe ehli ayrılınca, İslam Ensarın diyarında yayıldı. Bunun üzerine Ensar, bir adamı Hz. Peygamber’e (s) gönderdi ve ona (s) bir mektup yazdı: Bizi din hakkında bilgilendirecek, dinde fakih yapacak ve bize Kur’an’ı okuyacak birini gönder. Hz. Peygamber (s), onlara Mus‘ab b. Umeyr’i gönderdi.”⁸³

Belazurî, bu konuyu şöyle aktarmıştır: “Birinci Akabe ehli, Medine’ye gitmek için ayrıldı ve Müslüman olmak için hazır olan bir kavme geldi. Onları İslam’a çağırdılar, tâ ki İslamiyet onların içinde yayıldı. Bunun üzerine Medineli Müslümanların ileri gelenleri Hz. Peygamber’e (s) bir mektup yazdılar ve ondan (s) kendilerini din hakkında bilgilendirecek, onları dinde fakih yapacak ve onlara Kur’an’ı öğretecek birini göndermelerini istediler. Hz. Peygamber (s) onlara, Mus‘ab b. Umeyr’i gönderdi.”⁸⁴

Bu rivayetlerin tümünü birlikte incelediğimizde iki farklı sonuca ulaşıyor. Bunları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hz. Peygamber (s) Mus‘ab b. Umeyr’i, birinci Akabe biatından sonra Akabe ehli ile birlikte Medine’ye gönderdi.
2. Birinci Akabe biatına katılanların Medine’ye dönmesinden sonra

⁸¹ Şâmî, III, 271; Halebî, Ebi’l-Ferec Nureddin Ali b. İbrahim b. Ahmed el-Halebî eş-Şafî, *Siretu’l-Halebiyye ve Huve’l-Kitabu’l-Müsemma İnsanu’l-Uyun fi Sireti’l-Emini’l-Me’mun*, thk. Abdullah Muhammed el-Halyuli, Beyrut, Darü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1971, c. II, s. 12.

⁸² Beyhakî, II, 437; Halebî, II, 12.

⁸³ İbn Sa‘d, III, 109-110.

⁸⁴ Belazurî, I, 239.

Medinelilerin Hz. Peygamber'e (s) mektup yazmaları üzerine Hz. Peygamber (s), Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye göndermiştir.

Rivayetleri irdelediğimiz zaman bu maddeler arasında bir çelişki var olduğunu söylemek kanaatimizce yanlış olur. Örneğin birinci maddede Mus'ab'ın birinci Akabe biatından sonra Akabe ehli ile birlikte Medine'ye gönderildiğini, ikinci maddede ise birinci Akabe biatına katılanların Medine'ye dönmelerinden sonra Medinelilerin Hz. Peygamber'e (s) mektup yazmaları üzerine Hz. Peygamber'in (s), Mus'ab'ı Medine'ye gönderdiğini aktarmıştık. Halebi de *Siret'inde* bu durumu değerlendirirken bunun bir çelişki arz etmediğini belirtmiştir. O, Akabe ehlinin Mekke'den ayrıldıktan sonra daha Medine'ye varmadan yolda iken Hz. Peygamber'e (s) mektup yazmış olabileceğini söylemiştir.⁸⁵ Bu durumda onlardan birilerinin Mekke'ye geri dönüp mektubu da Hz. Peygamber'e (s) gösterip birilerinin kendileriyle birlikte gönderilmesini talep etmiş olabileceklerini söyleyebiliriz. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s), gelen kişilerle beraber Mus'ab'ı göndermiş olabilir. Bunların da diğer arkadaşlarına Mus'ab ile birlikte yolda yetişmiş olabileceğini ve daha sonra hep birlikte Medine'ye gelmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Böylece Mus'ab, hem birinci Akabe Biatı'ndan sonra Ensar'ın Hz. Peygamber'e (s) mektup yazmış olmaları üzerine Medine'ye gitmiş oluyor, hem de birinci Akabe Biatı'na katılan kişilerle birlikte Medine'ye gitmiş oluyor. Ayrıca mektubun içeriğinde Medinelilerin Hz. Peygamber'e (s) bizim diyarımızda şüphesiz İslamiyet açığa çıktı diye yazmaları da bir çelişki arz etmez. Çünkü İslamiyet, birinci Akabe görüşmesinden sonra birinci Akabe Biatı'ndan önce Medine'de ortaya çıkmıştı.

3.4. Mus'ab b. Umeyr'in Medine'deki Faaliyetleri

Mus'ab b. Umeyr, Medine'ye geldiğinde Beni Ğanm içindeki⁸⁶ Es'ad b. Zürrar'e⁸⁷ evinde kaldı. O günlerde Medine'de Müslüman olanların sayısı kırk kişiye ulaşmıştı.⁸⁸ Mus'ab, Müslümanları zaman zaman Es'ad b.

⁸⁵ Halebi, II, 12.

⁸⁶ İsfahânî, *Delail*, s. 307.

⁸⁷ İbn Sa'd, III, 110; Beyhakî, II, 437; İbnü'l-Esir, *Üsdül-Ğabe*, V, 176.

⁸⁸ Mahmud Es'ad Seydişehrî, *İslam Tarihi Tarih-i Din'i İslam İslamiyet Öncesi Araçlar Mekke devri-Medine Devri*, sad. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul, Marifet Yay., 1983, s. 518.

Zürare'nin evinde zaman zaman da Zafer oğullarının, Abdüleşhel oğulları ile birlikte ikamet ettikleri semtteki evlerinde toplardı.⁸⁹ Mus'ab, orada Medinelileri İslam dinine davet ediyor, onlara Kur'an okuyor ve öğretiyordu.⁹⁰ Ayrıca Mus'ab b. Umeyr onlara namaz kıldırıyordu.⁹¹ Çünkü Evs ve Hazrec kabileleri, birbirlerine namaz kıldırırmaktan hoşlanmıyorlardı.⁹² Mus'ab, Medine'de Kâri⁹³ (Kur'an okuyan) ve Mukri⁹⁴ (Kur'an okutan) isimleriyle isimlendirilmişti. O İslam'da bu isimle isimlendirilen ilk kişidir.⁹⁵

3.4.1. Useyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muaz'ın Müslüman Oluşu

Es'ad b. Zürare, Mus'ab ile birlikte Abdüleşhel oğulları ve Zafer oğullarının evlerine gitmek için çıktılar. Sa'd b. Muaz, Es'ad b. Zürare'nin teyzesinin oğluydu. Es'ad, Mus'ab ile birlikte Zafer oğullarına ait bir bostana girdiler. Bostanda Mark denilen bir kuyunun başında oturdular. Müslüman olanlardan birkaç kişi onların yanında toplandılar. Sa'd b. Muaz ve Useyd b. Hudayr o gün için kavimleri olan Abdüleşhel oğullarının büyükleriydi ve henüz iman etmemiştiler. Bunlar Es'ad b. Zürare'nin Mus'ab'ı oraya getirdiğini ve onların başına bazı kimseleri topladığını işitince, Sa'd b. Muaz, Useyd b. Hudayr'a dedi ki: "Babasız kalasıca! Kalk da bizim zayıflarımızı aldatmak için bizim diyarımıza gelen bu iki adamın yanına git. Onları yaptığı bu işten men et ve bir daha bizim diyarımıza da gelmesinler. Çünkü senin de bildiğin üzere Es'ad b. Zürare benim akrabamdır ve benim yanımda ondan daha değerli kimse yoktur. Eğer o benim teyzemin oğlu olmasaydı ben giderdim. Bunun üzerine Useyd b. Hudayr, hemen kısa mızrağını aldı ve sonra o ikisine yönelip gitti.⁹⁶

Es'ad b. Zürare, Useyd b. Hudayr'ı görünce Mus'ab'a: "Bu gelen kav-

⁸⁹ Thomas Walker Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, çev. Hasan Gündüzler, 2. Basım, Ankara, Akçağ Yay., 1982, s. 38.

⁹⁰ İbn Sa'd, III, 110.

⁹¹ İbn Hişam, II, 82.

⁹² İbn Hişam, II, 82; İbn Seyyidinnâs, I, 265; Şâmi, III, 271.

⁹³ İbn 'Abdilber, s. 698; İbn Seyyidinnâs, I, 265; Şâmi, III, 271.

⁹⁴ İbn Hişam, II, 82; İsfahâni, *Delail*, s. 308; Beyhâki, II, 437; İbnü'l-Esir *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.

⁹⁵ Semhûdî, Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhûdî, *Vefâü'l-Vefa bi Abbâri Dari'l-Mustafa*, thk. ve tlk. Muhammed Muhyiddin Abdulmecid, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, t.y., c. I, s. 224.

⁹⁶ İbn Hişam, II, 83; Taberî, II, 357; Süheylî, II, 258-259; İbn Seyyidinnâs, I, 268; Şâmi, III, 272-273.

minin büyüğüdür. Sana gelmiş. Onunla güzel bir şekilde konuş ve Müslüman olmasını sağla.” dedi. Mus‘ab, Es‘ad’a dedi ki: “Eğer oturursa onunla konuşurum.” Daha sonra Useyd b. Hudayr, küfrederek gelip onların başlarına dikildi ve şöyle dedi: “Sizi bize getiren ve zayıflarımızı kandıran nedir? Eğer canınızı seviyorsanız bizi terk edin.” Mus‘ab, Useyd b. Hudayr’a dedi ki: “Oturup söyleyeceklerimi dinler misin? Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanırsan onları kabul edersin. Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanmazsan hoşlanmadığın şeyi kabul etmezsin.” Daha sonra Useyd, Mus‘ab’a “Vallahi insafılı konuşun” dedikten sonra mızrağını yere saplayıp onların yanına oturdu. Mus‘ab, Useyd’e İslamiyet hakkında bir konuşma yaptı ve ona Kur’an okudu. Useyd b. Hudayr, Mus‘ab’ın sözlerini ve Kur’an’ı dinlediği zaman Mus‘ab ve Es‘ad: “Vallahi, o daha konuşmaya başlamadan önce onun öyle şevke gelmesinden, yüzündeki parlaklık ve yumuşaklıktan onun Müslüman olacağını anlamıştık.” dediler. Daha sonra Useyd b. Hudayr, Kur’an hakkında: “Bu Kelam ne acayip, ne güzel bir kelimedir. Siz bu dine girmek istediğiniz zaman ne yapıyorsunuz?” dedi. Mus‘ab ve Es‘ad, Useyd b. Hudayr’a: “Gusledip temizlendikten sonra Kelime-i şehadet getirip iki rekât namaz kılacaksın.” dediler. Useyd b. Hudayr, hemen kalkıp gusletti ve Kelime-i şehadet getirip iki rekât namaz kıldı. Daha sonra Mus‘ab b. Umeyr ve Es‘ad b. Zürrare’ye dedi ki: “Benim arkamda bir adam var ki, eğer o size tabi olursa, onun kavminden hiçbir kimse ona muhalefet etmez ve ondan geri kalmaz. Ben şimdi onu size gönderiyorum. O Sa‘d b. Muaz’dır.” Sonra mızrağını alıp Sa‘d b. Muaz’ın ve onun kavminin yanına gitti. Onlar da toplanmış kendi aralarında oturuyorlardı.⁹⁷

Sa‘d b. Muaz, Useyd b. Hudayr’ın geldiğini görünce: “Allah’a yemin ederim ki Useyd, yanımızdan gittiği yüzden farklı bir yüzle yanımıza geliyor.” dedi. Useyd, gelip onların toplandığı yerde durunca, Sa‘d b. Muaz ona: “Ne yaptın?” diye sordu. Useyd, Sa‘d’a dedi ki: “O iki adamla konuştum. Allah’a yemin ederim ki, ikisinde de herhangi bir kötülük görmedim. Ben onların davalarından men ederken, ikisi de bana istediğini yaparız dediler. Bana haber verildiğine göre; Harise oğulları, Es‘ad b. Zürrare’yi öldürmek için

⁹⁷ İbn Hişam, II, 83-84; Taberî, II, 358; Süheyli, II, 259-260; İbn Seyyidinnâs, I, 268; Şâmî, III, 273.

ona gitmişler. Onlar Es'ad b. Zürene'nin senin teyzenin oğlu olduğunu bildikleri halde, sana verdikleri ahdi bozmak ve sana hakaret için onu öldüreceklermiş." Sa'd b. Muaz kızarak acele ile kalktı. Harise oğulları hakkında kendisine bahsedilen durumdan korktuğu için mızrağını eline aldı. Daha sonra Useyd b. Hudayr'a: "Vallahi sende beni tatmin edecek bir şey göremiyorum!" dedikten sonra Mus'ab ve Es'ad'a doğru gitti. Sa'd b. Muaz, Mus'ab ve Es'ad'ı rahat, telaşsız, sakin oturmuş bir şekilde görünce, Useyd b. Hudayr'ın sadece kendisinin oraya gitmesi için böyle söylediğini anladı. Sa'd b. Muaz, küfrederek gelip onların başlarına dikildi. Sonra Es'ad b. Zürene'ye: "Ey Ebu Umame! Allah'a yemin ederim ki, eğer benimle senin aranda akrabalık bağı olmasaydı, beğenmediğimiz-istemediğimiz bu faaliyeti, bu mahallede gösteremezsiniz." dedi. Daha önce Es'ad, Mus'ab'a: "Ey Mus'ab! Allah'a yemin ederim ki, sana öyle büyük bir adam gelmiş ki onun kavmi hep onun arkasındadır. Eğer o sana tabi olursa onun kavminden sana inanan iki kişi bile kalmaz." demişti.⁹⁸

Mus'ab, Sa'd b. Muaz'a: "Oturup söyleyeceklerimi dinler misin? Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanırsan veya bir şeye rağbetin olursa onları kabul edersin. Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanmazsan senin hoşnutsuzluğunu gideririz ve hoşlanmadığın şeyi de bir daha yapmayız." dedi. Sa'd b. Muaz, Mus'ab'a: "İnsaflı konuştun." dedikten sonra mızrağını yere saplayıp onların yanında oturdu. Mus'ab, Sa'd b. Muaz'a İslamiyet'i anlattı ve Kur'an okudu. Sa'd b. Muaz, Mus'ab'ın sözlerini ve Kur'an'ı dinlediği zaman Mus'ab ve Es'ad b. Zürene: "Vallahi, o daha konuşmaya başlamadan önce onun öyle şevke gelmesinden, yüzündeki parlaklık ve yumuşaklıktan Müslüman olacağını anlamıştık." dediler. Sa'd b. Muaz, daha sonra Mus'ab ve Es'ad b. Zürene'ye: "Siz bu dine girmek istediğiniz zaman ne yapıyorsunuz?" diye sordu. Mus'ab ve Es'ad, Sa'd b. Muaz'a: "Gusledip temizlendikten sonra Kelime-i şehadet getirip iki rekât namaz kılacaksın." dediler. Sa'd b. Muaz, hemen kalkıp gusletti ve Kelime-i şehadet getirip iki rekât namaz kıldı. Daha sonra Sa'd b. Muaz mızrağını alıp kavminin toplantı yerine doğru yöneldi. Useyd b. Hudayr da onunla birlikteydi.

Sa'd b. Muaz'ın kavmi olan Abdüşhel oğulları onun geldiğini görünce

⁹⁸ İbn Hişam, II, 84; Taberi, II, 358-359; Süheyli, II, 260; İbn Seyyidinnâs, I, 268- 269.

dediler ki: “Allah’a yemin ederiz ki, Sa’d gittiğinden farklı bir şekilde yanımıza dönüyor. Sa’d b. Muaz, kavmine: “Ey Abdüleşhel oğulları! Benim sizin yanınızdaki değerim nedir?” diye sordu. Kavmi ona: “Sen bizim efendimizsin, görüş olarak da en üstünümüzsün ve kemal yönünden de en iyimizsin.” dedi. Bunun üzerine Sa’d b. Muaz onlara: “Allah’a ve onun Resulüne iman etmediğiniz müddetçe, kadınlarınızla ve erkeklerinizle konuşmak benim üzerime haram olsun.” dedi. Mus’ab ve Es’ad b. Zürrare dediler ki: “Vallahi akşam olmadan Abdüleşhel oğullarının hepsi Müslüman oldu. Sa’d b. Muaz Müslüman olunca Mus’ab b. Umeyr ve Es’ad b. Zürrare, Sa’d b. Muaz’ın evine geldiler. Mus’ab, Sa’d’ın yanında kaldı. Orada insanları İslamiyet’e davet etti. Böylelikle, Ensar’ın evlerinden, içinde erkek ve kadın Müslüman olmayan bir ev kalmadı. Sadece Ümeyye b. Zeyd oğulları, Hatme, Vail ve Vakıf ailelerinin evlerinde Müslüman yoktu. Bunlar da Evsliler’dir ve Evs b. Harise’den diler. Bu dört ailenin Müslüman olmasını engelleyen kişi Ebu Kays el-Eslet idi. O, bu dört ailenin şairi ve rehberiydi. Onlar Ebu Kays’ı dinlerlerdi ve ona itaat ederlerdi. Ebu Kays da onları İslamiyet’ten geri durdurdu. Bu dört aile, Hendek Savaşı’ndan sonra Müslüman oldular.⁹⁹

3.4.2. İlk Cuma Namazı

Cuma (cumua, cumaa) “toplamak, bir araya getirmek” anlamındaki cem’ kökünden isimdir.¹⁰⁰ Araplar, İslamiyet’ten önce cahiliye döneminde haftanın altıncı gününü arûbe diye adlandırıyorlardı.¹⁰¹ Arûbe yerine cuma isminin Araplar arasında ne zaman kullanılmaya başlandığı hakkında iki rivayet mevcuttur. Bu rivayetlerden birincisine göre arûbe ismini cuma diye isimlendiren ilk kişi Hz. Peygamber’in (s) sekizinci kuşaktan dedesi Ka’b b. Lüey’dir.¹⁰² Cahiliye döneminde Mekke’de ilk cumayı gerçekleştirenin, hutbeyi okuyanın, hatırlatmalar yapanın, Hz. Peygamber’in (s) gelişini müj-

⁹⁹ İbn Hişam, II,84-85; Taberî, II, 359; Süheylî, II, 260-261; İbn Seyyidinnâs, I, 269; Şâmî, III,274-275.

¹⁰⁰ Hayreddin Karaman, “Cuma”, *DİA*, c. VIII, s. 85.

¹⁰¹ Abdürrezzak, Ebu Bekr Abdürrezzak b. Hemmam b. Nafi’ es-San’ani, *el-Musannef* (Ma’mer b. Raşid el-Ezdi’nin *Kitab’ul Cami’*’iyle beraber), thk. ve tlk. Habiburrahman el-A’zami, 2. Basım, Beyrut, el-Mektebetu’l-İslami, 1983, c. III, s. 159; Süheylî, II, 254; Mustafa Fayda, “Arube”, *DİA*, c. III, s. 422; Karaman, “Cuma”, *DİA*, VIII, 85.

¹⁰² Süheylî, II, 253; Fayda, “Arube”, *DİA*, III, 422.

deleyenin ve ona (s) tabi olanları öven kişinin Ka'b b. Lüey olduğu söyleniyor. Zübeyr b. Bekkar'dan rivayet edildiğine göre, Kureyşliler o gün Ka'b b. Lüey'in etrafında toplanırdı. O da onlara hutbe okur ve şöyle derdi: "Emma ba'd, bilin ve öğrenin yeryüzü Allah için bir beşik şeklindedir. Dağlar çividir. Gökyüzü de binadır." Sonra onlara sıla-i rahimi emrederdi. Onları Hz. Peygamber (s) ile müjdelere ve onlara şöyle derdi: "Ey Mekkeliler Harem-nize dikkat edin. Onu ta'zim edin. Çünkü onun ileride büyük bir durumu olacak. Bu Mekke'den büyük bir peygamber çıkacak."¹⁰³

Bu rivayetlerden ikincisine göre ise, Medine ehli Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye hicretinden ve cuma namazı hakkındaki ayet nazil olmadan önce bir araya gelip şöyle dediler: "Yahudilerin öyle bir günü var ki haftada bir gün o günde toplanıyorlar. Biz de kendimize bir gün yapalım. O gün toplanalım, Allah'ı zikredelim, namaz kılalım, Allah'a şükredelim." ve bunun gibi şeyler dediler. Onların şöyle söylediği de aktarılmıştır: "Cumartesi günü Yahudilerin, pazar günü Hıristiyanların, biz de onu arûbe günü yapalım. Bundan sonra onlar arûbe gününü cuma günü diye isimlendirdiler."¹⁰⁴ Bugünün cuma ismini alması özellikle toplantı günü olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰⁵

Cuma namazının hangi tarihte farz kılındığı konusunda iki rivayet vardır. Birinci rivayete göre Mekke'de farz kılınmış, ancak müşriklerin engellemesi yüzünden fiilen edası hicrete kadar ertelenmiştir. İkinci rivayete göre ise cuma namazı hicret sırasında farz kılınmıştır.¹⁰⁶ Ancak burada üzerinde duracağımız konu ilk cuma namazını kimin kıldırıldığıdır. Hz. Peygamber (s), Medine'ye hicret etmeden önce Medineli Müslümanların ilk olarak cuma günü toplanıp namaz kıldıklarına dair muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetleri iki gruba ayırmak mümkündür:

1. İbn İshak'a göre¹⁰⁷ Medine'de ilk cuma namazı, Medineli Müslümanların kendi teşebbüsleri neticesinde¹⁰⁸ Es'ad b. Zürene tarafından kılınmıştır.¹⁰⁹ Hatta ona göre, Es'ad b. Zürene Mekke'ye gitmiş ve Müs-

¹⁰³ Süheyli, II, 253.

¹⁰⁴ Abdürrezzak, III, 159; Süheyli, II, 254.

¹⁰⁵ Karaman, "Cuma", *DİA*, VIII, 85.

¹⁰⁶ Karaman, "Cuma", *DİA*, VIII, 85-86.

¹⁰⁷ Semhudi, I, 224.

¹⁰⁸ Abdürrezzak, III, 159; Süheyli, II, 254.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, III, 110; Şâmi, III, 271.

lüman olan kimseleri Hz. Peygamber'e (s) haber vermiş o da bunu sevinçle karşılamıştır.¹¹⁰

Yukarıda aktadığımız gibi Medine halkı, Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye hicretinden ve cuma namazı hakkındaki ayet nazil olmadan önce, Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi haftalık ibadet etme ve toplanma günü belirlemek istemişler ve bunun neticesinde cuma gününü seçmişlerdi. Medine halkı, toplanma günü olarak cuma gününü seçtikten sonra Es'ad b. Zürene'nin yanında toplandılar. Es'ad b. Zürene, onlara iki rek'at namaz kıldırdı. Daha sonra Es'ad, bir koyun kesip onlara bir ziyafet verdi. Onlar o koyundan sabah ve akşam yemeği yaptılar. Çünkü o gün onların sayısı azdı.¹¹¹

İlk cuma namazı ile ilgili İbn İshak, Abdurrahman b. Ka'b'dan bize şu rivayeti aktarmıştır: "Babam Ka'b b. Malik kör olduğunda onun yardımcısı oldum. Onun elinden tutuyordum. Onunla cumaya çıktığım zaman, ezanı duydu ve Es'ad b. Zürene'ye dua etti. Bu durum böyle devam ediyordu. Ne zaman cuma ezanını işitse mutlaka ona rahmet getirir ve dua ederdi. Ben de bunun sebebini babama sormaya karar verdim. Daha sonra bir gün babamla Cuma namazına giderken babam cuma ezanını işitti ve yine Es'ad b. Zürene'ye rahmet getirip dua etti. Ben babama: 'Niçin cuma ezanı her okunduğunda Es'ad b. Zürene'ye dua ediyorsun.' diye sordum. O bana: 'Ey oğulcuğum! Çünkü Es'ad, Medine'de Hezmünnebit'de¹¹² Beni Beyâza mahallesinde -ki bu mahalleye Nâki'ü'l-hadamât'da denir- orada bize ilk cumayı kıldırın kişidir.' dedi. Ben ona: 'Siz o gün kaç kişiydiniz?' diye sorduğumda O: 'Biz o gün kırk kişiydik.' dedi."¹¹³

Zührî'nin bir rivayetine göre Mus'ab b. Umeyr Medine'ye geldikten sonra, Es'ad b. Zürene Müslümanlara cuma namazı kıldırmaya başladı. Vâkîdî'ye göre de sabit olan rivayet, Hz. Peygamber (s), Medine'ye hicret edene kadar Mus'ab b. Umeyr'in insanlara Kur'an-ı Kerim okuyup öğretmesi, Es'ad b. Zürene'nin ise cuma günleri insanları toplayıp onlara namaz kıldırmasıdır.¹¹⁴

¹¹⁰ Makrizî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdilkadir b. Muhammed el-Makrizî, *İmtâ'ül-Esma' bima li'n- Nebiyyi mine'l-Abvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metai*, thk. ve tlk. Muhammed Abdulhamid en-Nümeysi, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, t.y., c. I, s. 53.

¹¹¹ Abdürrezzak, III, 159; Süheylî, II, 254-255.

¹¹² Bir dağın adıdır.

¹¹³ İbn Hişam, II, 82-83; Beyhâkî, II, 441.

¹¹⁴ Belazurî, I, 243.

2. Medine'de ilk cuma namazı, Hz. Peygamber (s), tarafından Medine'ye Kur'an öğreticisi olarak gönderilen Mus'ab b. Umeyr tarafından kılınmıştır.¹¹⁵ Bir rivayete göre bu ilk cuma namazı Hz. Peygamber (s)'in Mus'ab b. Umeyr'e bir mektup yazıp¹¹⁶ ona emretmesi sonucu kılınmıştır.¹¹⁷ Bir başka rivayete göre ise Mus'ab'ın Hz. Peygamber (s)'e mektup yazıp¹¹⁸ ondan izin istemesi ve Hz. Peygamber (s)'in de ona izin vermesi sonucu kılınmıştır.¹¹⁹ Hz. Peygamber (s), o gün Mus'ab'a gönderdiği mektupta şöyle yazmıştı: "Yahudilerin cumartesi günü için hazırlık yaptıkları güne bak. O gün güneş zevali biraz geçince iki rek'at namaz kılmakla Allah'a yaklaş¹²⁰ ve o gün onlara hutbe oku. Bunun üzerine Mus'ab, onları Sa'd b. Hayseme'nin evinde topladı. Onlar o gün on iki adamdı. Mus'ab, onlara tek bir koyun kesip onlara bir ziyafet verdi.¹²¹ Ebu Muhammed b. Hazm'ın kanaatine göre ise Mus'ab, o gün onlara Nâki'ü'l-hadamât'da cuma namazı kıldırmağa başlamıştır ve o gün onların sayısı kırk kişiydi.¹²²

Halebi, *Siret*'inde Medine'de ilk cuma namazı ile ilgili ilgili rivayetleri şöyle değerlendirmiştir: "Mus'ab, Medine'ye geldiğinde Es'ad b. Zürene'nin yanında kalmıştır. Bunda ihtilaf yoktur. Es'ad, cuma namazının toplanması için Mus'ab'a yardımcı oluyordu. Mus'ab ise hem hatipti, hem de namaz kıldırıyordu. Bu toplama her ikisine birden nispet ediliyordu. Gelen rivayetlerde Es'ad'ın namaz kıldırması mecâzidir. O Medinelileri namaza toplamıştır. Hz. Peygamber'in (s) cuma namazının kılınması için Mus'ab b. Umeyr'e emretmesi ile Evs ve Hazrec kabilelerinin birbirlerine namaz kıldırmağa hoşlanmadıklarına dair rivayetler de bunu teyit ediyor."¹²³

Dört şekilde telifi mümkün olan iki grup rivayet arasındaki ortak nokta: "Hz. Peygamber (s)'in hicretinden önce Medine'deki Müslümanların cuma namazı kılınmış olmalarıdır." Bu görüşleri dört madde halinde özetleyebiliriz:

¹¹⁵ İbn 'Abdilber, s. 698; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, V, 176.

¹¹⁶ Süheylî, II, 255.

¹¹⁷ İbn Sa'd, III, 111; Halebi, II,13.

¹¹⁸ İbn Sa'd, III, 110.

¹¹⁹ Abdürrezzak, III, 160; İbn Sa'd, III, 110.

¹²⁰ İbn Sa'd, III, 110; Süheylî, II, 255.

¹²¹ İbn Sa'd, III, 110.

¹²² Makrizî, I, 53.

¹²³ Halebi, II,12-13.

1. Es'ad b. Zürene henüz Hz. Peygamber (s)'den emir gelmeden cuma günleri namaz kıldırmıştır.
2. Mus'ab b. Umeyr, Hz. Peygamber (s)'in memuru olarak kıldırmıştır.
3. Es'ad b. Zürene Medine yakınında bir köyde, Mus'ab b. Umeyr Medine içinde kıldırmıştır.
4. İlk cuma namazı ikisinin işbirliği neticesinde Hz. Peygamber (s)'in emri, Es'ad b. Zürene'nin cemaati toplaması, Mus'ab b. Umeyr'in teşvik ve imamlığıyla kıldırılmıştır.¹²⁴

3.5. İkinci Akabe Biati ve Medine'ye Hicret

Mus'ab b. Umeyr, Peygamberliğin 13. senesinde Zilhicce ayında,¹²⁵ İkinci Akabe'de Hz. Peygamber (s) ile sözleşen Evs ve Hazrec hacılarından 70 kişi¹²⁶ ve onların kavimlerinin müşrik olan hacılarıyla birlikte Mekke'ye gitti.¹²⁷ Mus'ab, Mekke'ye gelir gelmez kendi evine gitmedi. O, ilk önce Hz. Peygamber (s)'in evine gidip ona (s) Medine'de Ensar arasında İslami davetin hızlı yayılmasında ulaşılan başarıyı anlattı. Başta Hz. Peygamber (s) olmak üzere bütün Müslümanlar Mus'ab'ın konuşmasından son derece memnun oldu.¹²⁸

Mus'ab b. Umeyr, Hz. Peygamber (s)'in yanındayken annesine oğlu Mus'ab'ın Mekke'de olduğu haberi ulaştı. Annesi Mus'ab'a bir haber gönderip şöyle dedi: "Ey hayırsız evlat! Sen benim içinde bulunduğum bir şehre geliyorsun ve ilk olarak beni ziyaret etmiyorsun öyle mi?" Mus'ab annesine cevabında şöyle dedi: "Şüphesiz ben Hz. Peygamber'den (s) önce kimseyi ziyaret edemem." Mus'ab b. Umeyr, Hz. Peygamber (s) ile görüşüp vereceği bilgileri ona (s) aktardıktan sonra annesinin yanına gitti.¹²⁹

Annesi Mus'ab b. Umeyr'e "Demek ki sen hala dininden dönmüş olarak bulunuyorsun!" deyince Mus'ab b. Umeyr: "Ben Resulullah'ın (s) dini üzereyim. O da İslam'dır ki Allahu Teâla kendisi ve Resulü için bu din-den razı olmuştur." karşılığını verdi. Annesi Mus'ab'a şöyle dedi: "Bir defa

¹²⁴ Şulul, s. 372.

¹²⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 612; Şulul, 373.

¹²⁶ İbn Sa'd, III, 110.

¹²⁷ İbn Hişam, II, 86; Halebi, II, 19.

¹²⁸ İbn Sa'd, III, 110; Halebi, II, 19.

¹²⁹ İbn Sa'd, III, 110.

Habeşistan'da, diğer defa da Medine'de iken sana ağıt yaktım, gözyaşı dök-tüm, kıymetini bilmedin." Mus'ab, annesine: "Beni dinimden döndürme-ye çalışsanız da yine dinimde kalacağım." cevabını verince annesi onu tek-rar hapsedmek istedi. Bunun üzerine Mus'ab, annesine: "Eğer beni hapsed-meye kalkarsan bana karşı duran kim olursa olsun onu öldürmeye çalışaca-ğım." dedi. Bunun üzerine annesi Mus'ab'a: "Peki o halde git ne halin var-sa gör." dedi ve ağlamaya başladı. Mus'ab, annesine: "Ey anneciğim! Sana bütün şefkatimle nasihat ediyorum. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in (s) onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik yap." dedi. Anne-si Mus'ab b. Umeyr'e "Karanlığı delen yıldızlara ant olsun ki, ben senin di-nine girip de halkın bana gülmelerine ve aklımı zayıf görüp ayıplamalarına razı olmam. Ancak seni bulduğun dinin üzerinde bırakıyorum. Ben de kendi dinimin üzerinde kalmaya devam edeceğim." dedi.¹³⁰

Mus'ab İkinci Akabe'de Mekke'ye geldikten sonra Zilhicce ayından ka-lan günler, Muharrem ve Safer aylarında Hz. Peygamber (s) ile birlikte kal-dı. Daha sonra Mus'ab b. Umeyr, Medine'ye Hz. Peygamber'den (s) önce Rebiülevvel ayında, Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye gelişinden on iki gün önce hicret etti.¹³¹ Mus'ab, Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Sa'd b. Muaz'ın yanına gitti.¹³²

Hz. Peygamber (s) Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Enes b. Malik'in evinde, hem muhacirler arasında hem de muhacir ve Ensar arasında "hak, iyi-lik, yardımlaşma ve birbirine mirasçı olma" prensiplerine dayalı bir kardeş-lik kurduğunu açıklamıştır.¹³³ Hz. Peygamber (s), bu kardeşleştirme sürecin-de Mus'ab b. Umeyr'i muhacirlerden Sa'd b. Ebi Vakkas ile kardeş yapmıştır.¹³⁴ Ayrıca Hz. Peygamber (s), Mus'ab'ı Ensar'dan asıl adı Halid b. Zeyd olan ve bu-gün İstanbul'da medfun bulunan¹³⁵ Ebu Eyyub el-Ensari ile kardeş yapmıştır.¹³⁶

¹³⁰ İbn Sa'd, III, 110-111.

¹³¹ İbn Sa'd, III, 111.

¹³² İbn Sa'd, III, 109.

¹³³ İbn Habib, s. 71; Şulul, s.433.

¹³⁴ İbn Sa'd, III,111; İbn Habib, s. 71; Belazurî, I, 270.

¹³⁵ İbn Esir, *Üsdül-Ğabe*, II, 121-122.

¹³⁶ İbn Sa'd, III,111; Belazurî, I, 270; İbn Esir, *Usdulğabe*, II, 121.

Hız. Peygamber (s)'in Mus'ab b. Umeyr ile Ensardan Zekvan b. Abdi Kays arasında kardeşlik kurduğu da aktarılmıştır.¹³⁷

4) MUS'AB B. UMEYR'İN KATILDIĐI GAZVELER

4.1. Bedir Gazvesi

Hız. Peygamber (s) ile müşrikler arasındaki ilk savaş hicretin ikinci senesinde Ramazan ayının 17. gününde (15 Mart 624) Bedir'de meydana gelmiştir.¹³⁸ Bu savaşta sayıları 310 küsur kişi¹³⁹ olan İslam mücahitlerinin yanında 70 tane deve bulunuyordu.¹⁴⁰ Müslümanlar, develere ikişer, üçer, dörder kişi nöbetleşe biniyorlardı.¹⁴¹ Örneğin Mus'ab b. Umeyr'in devesine kendisi ile birlikte Suveybit b. Harmele ve Mes'ud b. Rebi' nöbetleşe biniyorlardı.¹⁴²

Bedir Savaşı'nda Hız. Peygamber'in (s) büyük sancağı olan muhacirlerin sancağı Abdüddâr oğullarından Mus'ab b. Umeyr'in elinde, Hazrecliler'in sancağı Hubab b. Münzîr'in elinde, Evsliler'in sancağı ise Sa'd b. Muaz'ın elindeydi.¹⁴³ İbn İshak, Bedir Savaşı'nda beyaz bir sancak (liva) ve Ukab denilen iki tane siyah bayrağın olduğunu söylemiş; beyaz olan sancağın Mus'ab b. Umeyr'in elinde olduğunu, siyah olan bayraklardan birisinin Ali b. Ebi Talib'in elinde, diğzerinin ise Ensardan birinin elinde olduğunu aktarmıştır.¹⁴⁴

Bedir savaşında müşriklerin de üç tane sancağı vardı. Bu sancaklardan biri Mus'ab b. Umeyr'in kardeşi olan Ebu Aziz b. Umeyr'in elinde, biri Nadr b. Haris'in elinde, bir diğzeri ise Talha b. Ebi Talha'nın elinde bulunuyordu.¹⁴⁵ Sancağı elinde bulunduran bu üç müşrik de Abdüddâr oğullarındandı.¹⁴⁶

Bedir'de müşrikler kesin bir yenilgiye uğradı. Ayrıca Kureyş müşrik liderlerinin de aralarında bulunduğu 70 kişi öldürüldü ve bir o kadar kişi de esir edildi.¹⁴⁷

¹³⁷ İbn Sa'd, III,111; Belazuri, I, 270.

¹³⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 14.

¹³⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.

¹⁴⁰ Vâkidi, I, 23; İbn Hişam, II, 255; İbn Seyyidinnas, I, 383.

¹⁴¹ Vâkidi, I, 24; İbn Hişam, II, 255; İbn Sa'd, II, 11; Belazuri, I, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.

¹⁴² Vâkidi, I, 24.

¹⁴³ Vâkidi, I, 58; İbn Sa'd, II, 13; Belazuri, I, 293.

¹⁴⁴ İbn Hişam, II, 255; İbn Seyyidinnas, I, 383.

¹⁴⁵ Vâkidi, I, 58; İbn Sa'd, II, 13-14; Belazuri, I, 293.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, II, 14.

¹⁴⁷ Vâkidi, I, 144; İbn Sa'd, II, 16; Beyhakî, III, 124; İbn Seyyidinnas, I, 432.

4.1.1. Mus'ab b. Umeyr'in Bedir'de Esir Edilen Kardeşine Karşı Takındığı Tavrı

İbn İshak, Abdüddâr oğullarından Nübeyh b. Vehb'in kendisine şu şekilde rivayet ettiğini söylemiştir: “Hz. Peygamber (s), Bedir Savaşı'ndan dönerken beraberinde getirdiği esirleri Ashab-ı Kiram arasında dağıttı ve onlara: ‘Esirlere karşı iyi davranın.’ diye tavsiyede bulundu. O gün Mus'ab b. Umeyr'in anne-baba bir kardeşi olan Ebu Aziz b. Umeyr de esirler arasında bulunuyordu.¹⁴⁸

Ebu Aziz b. Umeyr şöyle dedi: ‘Kardeşim Mus'ab, Ensardan beni esir alan adamla birlikte yanımdan geçti. Kardeşim Mus'ab, Ensarlı adama: ‘O esirin elini sıkı tut. Çünkü onun çok zengin olan bir annesi var. Umarım ki oğlunu kurtarma karşılığında sana yüksek fidye verir.’ diyordu.”¹⁴⁹

İbn Hişam dedi ki: “Mus'ab b. Umeyr kardeşi Ebu Aziz'i esir alan Ensardan Ebu Yese'r'e, kardeşinin kaçmaması için tavsiyede bulunması üzerine Ebu Aziz, kardeşi Mus'ab'a şöyle dedi: ‘Ey kardeşim! Senin benim hakkımdaki tavsiyen bu mudur?’ Mus'ab b. Umeyr ise ona: ‘Benim kardeşim sen değilsin odur.’ diye cevap verdi.”¹⁵⁰

4.1.2. Nadr b. Haris'in Öldürülmesi

Bedir savaşında esir edilen yetmiş müşrik arasında Nadr b. Haris de bulunuyordu. Nadr, o gün Mikdad tarafından esir edilmişti. Hz. Peygamber (s), Bedir'den çıkınca, Useyl'de iken esirler orada Hz. Peygamber'e (s) arz edildi. Hz. Peygamber (s), Nadr b. Haris'i görünce uzun uzun ona baktı. Bunun üzerine Nadr b. Haris yanındaki adama: “Allah'a yemin olsun ki Muhammed beni öldürecek. Çünkü o, bana beni öldürecek gibi baktı.” dedi. Nadr b. Haris'in yanındaki adam ise ona: “Vallahi sen korktuğun için sana öyle geliyor.” dedi.¹⁵¹

Nadr b. Haris, Mus'ab b. Umeyr'e: “Ey Mus'ab! Sen akrabalık yönünden bana buradakilerin hepsinden daha yakınsın. Arkadaşınla benim için konuş. Ona, benim arkadaşlarım hakkında ne hüküm uygulayacaksa bana

¹⁴⁸ İbn Hişam, II, 287; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209; İbn Kesir, V, 191.

¹⁴⁹ İbn Hişam, II, 287; İbn Kesir, V, 191.

¹⁵⁰ Vâkıdî, I, 140; İbn Hişam, II, 287; Belazurî, I, 372. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209.

¹⁵¹ Vâkıdî, I, 106.

da aynı hükmü uygulamasını söyle. Eğer bu söylediğimi yapmazsan vallahi, o beni öldürecek.” dedi. Mus‘ab, Nadr b. Haris’e: “Ama sen daha önce, Allah’ın kitabı ve peygamberi hakkında ileri geri konuşuyordun.” dedi. Nadr, Mus‘ab’ın söylediklerini duymazdan gelerek ona: “Ey Mus‘ab! Bana da benim arkadaşlarım gibi muamele yapsın. Eğer benim arkadaşlarım öldürüleceklerse ben de öldürüleyim. Eğer onlara bir iyilik yapıp eman verilecekse bana da bir iyilik yapıp eman verilsin.” dedi. Mus‘ab, Nadr b. Haris’e: “Ama sen onun ashabına da işkence yapıyordun.” dedi. Nadr, Mus‘ab’a: “İyi ama Allah’a yemin ederim ki, eğer Kureyşliler seni esir etmiş olsalardı, hayatta olduğum müddetçe seni öldürmelerine asla izin vermezdim.” dedi. Mus‘ab, Nadr’a: “Vallahi, senin doğru söylediğine inanmıyorum. Ayrıca ben senin gibi değilim. İslam dini aramızdaki akrabalık bağlarını kesmiştir.” dedi.¹⁵² Hz. Peygamber (s), onun boynunun vurulması için Hz. Ali’ye emir buyurdu. Hz. Ali, Nadr b. Haris’i Useyl’de, bazı rivayetlerde ise es-Safra¹⁵³ diye bilinen yerde kılıç darbesiyle boynunu vurarak öldürdü.¹⁵⁴

4.2. Uhud Gazvesi

Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında yapılmış ikinci büyük savaş olan Uhud Gazvesi, hicretin üçüncü senesinin Şevval ayının yedinci gününde (24 Mart 625) meydana gelmiştir.¹⁵⁵ Bu gazve için toplanan müşriklerin sayısı üç bin kişi idi.¹⁵⁶ Uhud Gazvesinde Mekke müşrik ordusu içinde bulunan bazı erkekler, kadınlarını kendileriyle birlikte develer üstünde hevdeçler içinde yola çıkardılar.¹⁵⁷ Bu savaşa Mus‘ab b. Umeyr’in annesi Hunnas bt. Malik de oğlu Ebu Aziz b. Umeyr ile birlikte katılmıştı.¹⁵⁸

Bu savaşta mücahitlerin sayısı 700 kişiydi.¹⁵⁹ Hz. Peygamber (s), ordusunu düzene soktuğu sırada müşriklerin sancağının kimin elinde olduğunu sordu. Ona müşriklerin sancağının Abdüddâr oğullarının elinde oldu-

¹⁵² Vâkıdı, I, 106-107; Köksal, III-IV, 360.

¹⁵³ İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 27; İbn Kesir, V, 188.

¹⁵⁴ Vâkıdı, I, 107.

¹⁵⁵ Vâkıdı, I, 199; İbn Sa’d, II, 33; Belazurî, I, 311-312.

¹⁵⁶ İbn Sa’d, II, 34; Belazurî, I, 313; Taberî, II, 504-505; İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 46.

¹⁵⁷ Vâkıdı, I, 202; İbn Sa’d, II, 34; Belazurî, I, 312; Taberî, II, 504.

¹⁵⁸ Vâkıdı, I, 203; Belazurî, I, 313.

¹⁵⁹ İbn Sa’d, II, 38; Taberî, II, 504; İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 46.

ğu söylendi. Hz. Peygamber (s): “Biz ahde onlardan daha bağlıyız.” diyerek, “Mus‘ab b. Umeyr nerede?” diye sordu. Mus‘ab: “Burdayım ya Resulallah!” dedi. Hz. Peygamber (s), ona: “Sancağı al.” dedi. Bunun üzerine Mus‘ab sancağı alıp Hz. Peygamber’in (s) önünde ilerledi.¹⁶⁰

Hz. Peygamber (s) savaş başlamadan önce Abdullah b. Cübeyr’i elli kişilik okçular birliğinin başına komutan tayin etti ve onlara şu talimatı verdi: “Atacağınız oklarla atlıları bizden uzak tutun ki, arkamızdan bizi çevirip bize hücum etmesinler. Savaş ister lehimize, ister aleyhimize olsun yerinizden ayrılmayın.”¹⁶¹ İslam ordusu savaş başladıktan sonra düşmanın ordu merkezine kadar ilerledi. Savaş Müslümanlar tarafından kazanılmış görünüyordu. Abdullah b. Cübeyr’in idaresindeki okçular düşmanın bozulduğunu ve Müslümanların galip geldiğini görünce ganimetten mahrum olmamak amacıyla onun ikazına rağmen yerlerini terk ettiler. Halid b. Velid okçuların azaldığını görünce derhal harekete geçti. Yerlerinden ayrılmayan Abdullah b. Cübeyr ve on arkadaşı müşriklerle çarpışa çarpışa şehit düştüler. Sonunda Halid b. Velid Ayneyn tepesinin doğusundan Müslüman ordusunun arkasına sarkarak ganimet toplamakta olan Müslümanlar üzerine ani bir baskın yaptı. Bunu gören Kureyş ordusu da geri dönerek Müslümanlara saldırdı. Önden ve arkadan yapılan iki hücumdan dolayı iki ateş arasında kalan Müslümanlar paniğe kapıldılar ve savaş düzenleri bozuldu. Saflar bozulmuş Müslümanların bir kısmı da silahlarını bırakmışlardı.¹⁶²

Müşrik ordusundan dört kişi, İbn Kamie, Abdullah b. Şihab, Utbe b. Ebi Vakkas ve Übey b. Halef özellikle Hz. Peygamber’i (s) hedef almışlardı. İbn Kamie, Hz. Peygamber’in (s) yanına kadar sokulmayı başararak bir kılıç darbesiyle onun yüzünü yaraladı. Bu şiddetli darbeden Hz. Peygamber’in (s) miğferi ikiye bölünerek halkaları yanağına battı. Utbe b. Ebi Vakkas tarafından atılan bir taşla Hz. Peygamber’in (s) alt dudağı yarıldı ve bir dişi kırıldı. Abdullah b. Şihab onu alnından yaraladı. İçlerinde Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali’nin de bulunduğu bir grup sahabi Hz. Peygamber’in (s) etrafında halka oluşturarak onu korudular. Ebu Dücane vücuduyla onu

¹⁶⁰ Vâkıdî, I, 221; İbn Sa‘d, II,37.

¹⁶¹ Beyhâkî, III, 227; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 47.

¹⁶² Sarıçam, s. 172-173.

bir kalkan gibi koruyor, Sa'd b. Ebi Vakkas da düşmana ok atıyordu. Düşmanın vurduğu kılıç darbelerine karşı Hz. Peygamber'i (s) koruyan Talha b. Ubeydullah'ın kolu kesildi ve çolak kaldı.¹⁶³

4.2.1. Mus'ab b. Umeyr'in Şehadeti

Uhud günü Hz. Peygamber'i (s) canla başla koruyanlar arasında Mus'ab b. Umeyr de bulunmaktaydı. O şehit edilene kadar Hz. Peygamber (s) için savaştı. Mus'ab'ı atlı müşriklerden olan İbn Kamietu'l-Leysi şehit etti. İbn Kamie, Mus'ab'ın Hz. Peygamber (s) olduğunu zannediyordu.¹⁶⁴ İbn Kamie, İslam sancağını elinde tutan Mus'ab'ın sağ eline vurarak elini kesti. Mus'ab sağ eli kesilince "Muhammed ancak peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." ayetini¹⁶⁵ okudu ve sancağı sol eline aldı. İbn Kamie Mus'ab'ın üzerine tekrar eğilip bu sefer onun sol elini kesti. Bunun üzerine Mus'ab, sancağın önüne eğildi, onu iki koluyla tutup göğsüne bastırdı ve yine "Muhammed ancak peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." ayetini okudu. Daha sonra İbn Kamie üçüncü kez Mus'ab'ın yanına geldi ve bir mızrak darbesiyle onu şehit etti. Mus'ab şehit edildiğinde kırk yaşında¹⁶⁶ veya biraz daha fazlaydı.¹⁶⁷

Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde İslam sancağı yere düştü. Abdüddâr oğullarından olan Suveybit b. Sa'd b. Harmele ve Ebu'r-Rum b. Umeyr hemen oraya gelerek İslam sancağını yerden kaldırdılar. Müslümanlar Uhud'dan ayrılıp Medine'ye varıncaya kadar Müslümanların sancağı Ebu'r-Rum b. Umeyr'in elindeydi.¹⁶⁸

Uhud günü Müslümanların sancaktarlığını yapan Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde yere düşen İslam sancağını onun suretine giren bir meleğin taşıdığı rivayet edilir. Nitekim Hz. Peygamber (s), günün sonlarına doğru, Mus'ab b. Umeyr'e: "İlerle ey Mus'ab!" dedi. Melek Hz. Peygamber (s)'e döndü ve ona: "Ben Mus'ab değilim." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber

¹⁶³ Sarıçam, s. 173-174-175.

¹⁶⁴ Zehebi, I, 148.

¹⁶⁵ Âl-i İmrân 3/144.

¹⁶⁶ Belazuri, I, 53.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, III, 176; İbn 'Abdilber, s. 699; İbnül-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, III, 113.

(s), onun Mus'ab suretinde savaşan bir melek olduğunu ve onun kendisine yardım için gönderildiğini anladı.¹⁶⁹

4.2.2. Mus'ab b. Umeyr'in Techiz ve Tekfini

Uhud Savaşında aralarında Mus'ab b. Umeyr'in de bulunduğu Ashab-ı Kiram'ın ileri gelenlerinden birçok kimse şehit olmuştu. Hz. Peygamber (s), Mus'ab b. Umeyr'in na'sının başucunda durdu. Mus'ab b. Umeyr yüz üstü düşmüştü. Hz. Peygamber (s) onun başucunda otururken şu ayeti okudu: "Müminlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadık kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir."¹⁷⁰ Hz. Peygamber (s) sonra şöyle dedi: "Şüphesiz Allah'ın Resulü şehadet ediyor ki siz kıyamet gününde Allah katında da şehitsiniz." Daha sonra Hz. Peygamber (s), insanlara dönerek şöyle dedi: "Ey insanlar! Onlara gelin, onları ziyaret edin ve onlara selam verin. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki bunlar, kıyamet gününe kadar kendilerine selam veren her bir Müslümanın selamını alır ve onlara bu selamı iade ederler."¹⁷¹

Bir zamanlar zenginlik ve refah içinde yaşayan Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde onu örtecek bir örtü dahi bulunamamıştı. Hz. Peygamber (s), Mus'ab b. Umeyr'in yanına geldiğinde o, eski bir hırkanın içinde saçları dağılmış, vücudu ise kılıç ve mızrak darbeleriyle parçalanmış bir vaziyette yatıyordu. Hz. Peygamber (s), üzüntülü bir halde şunları söyledi: "Seni Mekke'de gördüğümde, senden daha güzel giyinen, senden daha yakışıklı kimse yoktu. Oysa şimdi saçın dağınık bir vaziyette sana kefen olarak sarılmış bir elbisenin içerisinde." Daha sonra Hz. Peygamber (s), Mus'ab'ın defnedilmesini emretti. Bunun üzerine Mus'ab'ı kabrine kardeşi Ebu'r-Rum b. Umeyr, Âmir b. Rebia ve Suveybit b. Sa'd b. Harmele indirip defnettiler.¹⁷²

Ashab-ı Kiram'dan Habbab b. Eret Mus'ab b. Umeyr için şunları an-

¹⁶⁹ İbn Sa'd, III, 112.

¹⁷⁰ Ahzâb, 33/23.

¹⁷¹ İbn Sa'd, III, 112-113; İbnül-Esir, *Üsdül Gabe*, V, 177.

¹⁷² İbn Sa'd, III, 113.

latıyor: “Biz Hz. Peygamber (s) ile birlikte Medine’ye sadece Allah rızası için hicret ettik. Artık mükâfatını Allah’tan bekleriz. Bazı arkadaşlarımız mükâfat olarak bu dünyada Allah’ın nimetlerinden faydalandılar. Bazı arkadaşlarımız ise bu dünyada mükâfatlarından hiçbir şey yemeden ahirete göç ettiler. Mus’ab b. Umeyr de bunlardan birisiydi. O Uhud günü şehit edildiğinde arkasından kefen olarak kullandığımız bir elbiseden başka bir şey bırakmamıştı. O, öyle bir elbiseydi ki onunla Mus’ab b. Umeyr’in başını örttüğümüzde ayakları açıkta kalıyordu, ayaklarını örttüğümüzde başı açıkta kalıyordu. Hz. Peygamber (s), onunla Mus’ab b. Umeyr’in başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de izhir denilen kokulu bir ottan koymamızı bize emretti.”¹⁷³

SONUÇ

İslam öncesi Hicaz toplumunun kültürel yapısı ve sosyolojik arka planının iyi bilinmesi, o devrin insanların davranışlarının daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olur.

Mus’ab b. Umeyr, Abdüddâr oğullarına mensuptu. Hz. Peygamber’in (s) beşinci kuşaktan dedesi olan Kusay, vefat etmeden önce kavminin idaresi ile ilgili olan elindeki bütün görevleri, Mus’ab b. Umeyr’in dördüncü kuşaktan dedesi olan oğlu Abdüddâr’a bırakmıştı. Kusay’ın vefatından sonra bu görevler Abdüddâr oğulları’nın elinde kaldı. Ancak sonra Abdümenaf b. Kusay’ın oğulları, Abdüddâr b. Kusay’ın oğullarının ellerinde bulunan ve vaktiyle Kusay’ın, oğlu Abdüddâr’a verdiği görevleri onların ellerinden almaya karar verdiler. Abdümenaf oğulları ve Abdüddâr oğulları birbirleriyle savaşmaya karar vermiş iken ansızın, uzlaşmaya varılması fikri ortaya çıktı. Sikaye ile Rifade görevlerinin Abdümenaf oğullarına verilmesi, Hicabe, Liva ve Darunnedve görevlerinin Abdüddâr oğullarının elinde kalması şart koşuldu. İki taraf bu şartı kabul edip barış yaptılar ve savaştan vazgeçtiler. Her iki taraf müttefikleriyle yaptıkları antlaşmayı hiç bozmadan devam ettirdiler. İslami döneme kadar böyle kaldılar. Bunlardan anlaşılacağı üzere bu kabile, cahiliye devrinde etkili bir statüye sahipti ve Haşim oğulları ile aralarında da öteden beri husumet vardı. Bu sebeple Hz. Muhammed’in

¹⁷³ İbn Sa’d, III, 113; Zehebi, I, 146.

(s) peygamberliğine Mekke'de şiddetle muhalefet etmeleriyle tanınmışlardı. İşte Mus'ab b. Umeyr, böyle bir sülâlenin içinde yetişip büyümüşü.

Mus'ab b. Umeyr'in annesi ve babası onu çok severdi ve onun bir dediğini iki etmezlerdi. O hiçbir Mekkeli gencin ailesinden görmediği müsahayayı ailesinden görürdü. Ancak annesi otoriter bir kadındı. Mus'ab, annesinin tehdidi ile karşı karşıya geleceğini bildiği halde Hz. Peygamber'in (s) davetini kabul edip İslam'a girmişti. Nitekim Mus'ab Müslüman olduktan sonra annesi tehdit ettiği şeyi gerçekleştirdi. Nimet ve servet içerisinde olan oğlunu bunlardan mahrum etmekle kalmadı, onu bir yere hapsettirdi. Fakat Mus'ab, ailesinin baskılarına rağmen kaçıp Habeşistan'a hicret etti. Ama orada fazla kalamadı ve geri döndü. Çünkü o, güçlülere karşı koymayı, güçlülüklerden kaçmaya tercih edecek yapıdaydı.

Mus'ab b. Umeyr, davetçilerin ilkidir. Hz. Peygamber (s), insanlara İslam'ı öğretmesi için Medine'ye göndermek üzere onu seçmişti. Mus'ab'ın Habeşistan hicreti, ona İslam'ı tebliğ konusunda geniş tecrübeler kazandırmıştı. Mekke'de göğüs germiş olduğu acı tecrübeler ona karşılaştığı güçlülüklerle mücadele etmeyi öğretmişti. Buna onun derin ilmini, siyasi tecrübesini, geniş ufğunu da eklersek Hz. Peygamber'in (s) Medine'de İslam'ı yaymak, Müslümanlara Kur'an okutup dinlerini öğretmek, İslam adap ve prensiplerini bildirmek üzere niçin onu seçtiğini daha iyi anlamış oluruz. Mus'ab, Medine'ye gitmekle tehlikeli bir görevi üstlenmiş bulunuyordu. Çünkü Medine'de henüz çoğunluğu Müslüman olmamış bir topluluk vardı. Fakat o üstlendiği görevinin bilincindeydi. Bütün tehlikesine rağmen bu görevi yerine getirmeliydi. Mus'ab'ın yetişme tarzı, geçmişi ve İslam'a girişinden beri ortaya koyduğu davranışlar onu bu göreve layık hale getirmişti. Mus'ab Medine'de insanları İslam'a davet ediyor, onlara Kur'an okuyor ve öğretiyordu. Ayrıca Mus'ab onlara namaz kıldırıyordu. O, Medine'de tebliğ faaliyetini çok başarılı bir şekilde yürüttü. Nitekim birinci senenin sonunda Medine'nin ileri gelenlerinden Sa'd b. Muaz ve Useyd b. Hudayr'ın da aralarında bulunduğu birçok kimse Müslüman olmuştu. İçinde Müslüman olmayan sadece dört aile kalmıştı. Ayrıca Mus'ab, rivayetlerin bazısına göre Medine'de iken İslam'da ilk defa cuma namazını kıldırarak kişi olarak tarihe geçmiştir.

Mus'ab b. Umeyr, hem Bedir Gazvesi'ne, hem de Uhud Gazvesi'ne katıl-

muş ve bu iki gazvede de Müslümanların sancaktarlığını yapmıştır. Mus'ab b. Umeyr'in Bedir Gazvesinde esir edilen kardeşi Ebu Aziz ile yaşamış olduğu diyalog bize gerçek din kardeşliğinin ne anlama geldiğini göstermiştir.

Uhud günü Hz. Peygamber'i (s) canla başla koruyanlar arasında İslam sancaktarı Mus'ab b. Umeyr de bulunmaktaydı. Mus'ab, şehit edilene kadar Hz. Peygamber (s) için savaştı. Mus'ab'ı atlı müşriklerden olan İbn Kamie'tul-Leysi şehit etti. Bir zamanlar zenginlik ve refah içinde yaşayan Mus'ab şehit edildiğinde onu örtecek bir örtü dahi bulunamamıştı.

Kısacası, Mus'ab b. Umeyr, Müslüman olmadan önce son derece müreffeh bir hayat yaşamıştır. Fakat ailesinin tüm baskı ve tehditlerine rağmen İslam'ı seçmiş, Allah ve Resulü'nün rızasını dünya nimetlerine tercih etmiştir. Mus'ab b. Umeyr geçmişinde rahat bir hayat yaşadığı için Müslüman olduktan sonra görmüş olduğu işkence ve baskılardan diğer arkadaşlarına göre daha çok etkilenmiş ve daha çok sıkıntı çekmiştir. Fakat onun Allah ve Resulüne olan bağlılığı tüm sıkıntılarının üstesinden gelmesine vesile olmuştur. Mus'ab b. Umeyr, Müslüman olduktan sonra Allah ve Resulünün rızasını kazanmak için elinden geleni yapmıştır ve en sonunda bu uğurda canını seve seve feda etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak, Ebu Bekr Abdürrezzak b. Hemmam b. Nafi' es-San'ani, *el-Musannef* (Ma'mer b. Raşid el-Ezdi'nin *Kitab'ul Cami'*yle beraber), thk. ve tlk. Habiburrahman el-A'zami, 2. Baskı, I-XII, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslami, 1983.
- Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul: Gonca Yayınları, 1986.
- Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Hz. Muhammed s.a.v. Dönemi)*, 1. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları, 2006.
- Arı, Mehmet Salih Arı, "Cahiliye Toplumundan Medeni Topluma Geçiş Süreci: Yeni bir Sosyal Düzenin Doğuşu", *İSTEM*, Ek sayı:1, (2008), 211-227.
- Arnold, Thomas Walker, *İntişar-ı İslam Tarihi*, çev. Hasan Gündüzler, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1982.
- el-Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensâbu'l Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, I-XIII, Mısır: Dâru'l-Maarif, t.y..
- Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyin (ö.458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve ve*

- Ma'rifetu Abvali Sabibiş-şeria*, tşk. Abdü'l-Mu'ti Kal'acî, 1.Baskı, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Çelikkol, Yaşar, *Cabiliye Döneminde Mekke (M. 400-600 Yılları Arası Mekke'nin Fiziki, Etnik, Dini ve İdari Yapısı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, "Darunnedve", *DİA*, VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1993.
- Fayda, Mustafa, "Arube", *DiA*, III, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Halebî, Ebi'l Ferec Nurettin Ali b. İbrahim b. Ahmet el-Halebi eş-Şafii (ö.1044/1634), *Siretu'l Halebiyye ve Huve'l-Kitabu'l-Müsemma İnanu'l-Uyun fi Sireti'l-Emini'l-Me'mun*, tşk. Abdullah Muhammed el-Halyuli, I-III, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Halid, Muhammed Halid, *Ümmetin Yıldızları 60 Seçkin Sababe*, çev. Abdulkerim Akbaba, tsh. ve Red. Osman Arpaçukuru, İstanbul: Vakit Gazetesi Yayınları, 2006.
- İbn 'Abdilber, Ebû 'Umer Yûsuf b. Abdullah b. 'Abdilber el-Kurtubi en-Nemeri (ö.463/1071), *el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, tşk. Adil Mürşit, 1. Baskı, Amman: Dâru'l A'lam, 2002.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. b. Abdulvahid eş- Şeybani el-Cezeri (630/1232), *el-Kâmil Fi't-Târih*, tşk. Ebi'l Fida' Abdullah el- Kadi, 1. Baskı, I-XI, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l- İlmiyye, 1987.
- _____, *Üsdu'l ğabe fi Ma'rifeti's-Sababe*, tşk. ve tşk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mua'vviz- eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu'l-Mevcuz, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, t.y.
- İbn Habib, Ebi Ca'fer Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Haşimi el-Bağdadi (ö.245/859), *Kitabül-Muhabber*, tsh. İlze Lichtenstadter, y.y., Dâru'l-Afaki'l- Cedide, t.y.
- İbn Hacer, Ebi Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el- Kenani el-Askalanî el- Mısri (852/1449), *el-İsâbe fi Temyizi's-Sababe*, I-IX, Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l İlmiyye, t.y.
- İbn Hazm; Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelusî (456/1064),

- Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk. ve tlk. Abdusselam Muhammed Harun, 5. Baskı, Kahire: Dâru'l-Maârif, 1707.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik (218/883), *Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, I-IV, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l Arabi, 1990.
- İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr (ö. 151/768), *Siretü İbn İshak*, thk. Ahmed Ferid el-Müzeydiyyi, 1.Baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l İlmiyye, 2004.
- İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşiyi ed-Dımeşki (774/1372), *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Abdullah b. Abdi'l Muhsin et-Türki, 1. Baskı, I-XXI, y.y.: Hicr Yayınları, 1997.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' ez-Zühri (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübra*, thk. Ali Muhammed Amr, 1.Baskı, I-XI, Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 2001.
- İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidinnâs el-Ya'murî (ö. 734/1333), *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Megazi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, thk. Muhammed el-İd el-Hatravi-Muhyiddin Meto, I-II, Medine: Mektebetu Daru'l-Tuni, t.y.
- İsfahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmet b. İshak b. Mihran el-İsfehâni (430/1038), *Delailü'n-Nubuwwa*, thk. Muhammed Revvas Kal'arci-'Abdilberr Abbas, 2. Baskı, I-II, Beyrut: Daru'n-Nifas, 1986.
- _____, *Ma'rifetü's-Sahabe*, thk. Adil b. Yusuf el-Aziz, 1. Baskı, I-VII, Riyad: Dâru'l-Vatani li'n-neşr, 1998.
- Karaman, Hayreddin, "Cuma", *DİA*, VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Kazancı, A. Lütfi, "Abdüddâr (Beni Abdüddâr)", *DİA*, I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Makrizî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdilkadir b. Muhammed el-Makrizî, *İmtaü'l-Esma' bima li'n- Nebiyyi mine'l-Ahvâli ve'l Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metai*, thk. ve tlk. Muhammed Abdulhamid en-Nümeysi, I-XV, Beyrut: Daru'l- Kutubi'l İlmiyye, t.y.
- Nedvi, Şah Muhyiddin Ahmed, Sait Sahip Ensari, *Asr-ı Saadet Ashab-ı Kiram*, haz. Eşref Edip, I-IV, İstanbul: Sebilürreşad Yayınları, 1963.
- Önkâl, Ahmet, "Hicret" , *DİA*, XVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

- Sarıçam, İbrahim, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Semhudi, Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhudi (ö.911/1505), *Vefai'l-Vefa bi Abbari Dari'l-Mustafa*, thk. ve tlk. Muhammed Muhyiddin Abdulmecid, I-IV, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, t.y.
- Seydişehri, Mahmud Es'ad, *İslam Tarihi Tarib-i Din'i İslam İslamiyet Öncesi Araplar Mekke devri-Medine Devri*, sad. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul: Marifet Yayınları, 1983.
- Sırma, İhsan Süreyya, "Asr-ı Saadet Öncesinde Mekke Toplumu", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, I-V, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- es-Süheylî, Ebil Kasım Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed b. Ebil Hasan el-Hes'emi es-Süheylî (ö. 581/1185), *er-Ravdü'l-Ünf fi Serhi's- Siretin-Nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.
- Şâmî, İmam Ebu Abdullâh Muhammed b. Yusuf es-Salihi eş- Şami (ö.942-1536), *Subulü'l-Huda ve'r-Reşad fi Sireti Hayri'l-İbad*, thk. Abdulaziz Abdulhak Hilmi, I-XII, Kahire: yay. y., 1997.
- Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*, 3. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- et-Taberî, Ebu ca'fer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Taribu'l Umem ve'l-Muluk*, thk. Muhammed Ebu Fazl İbrahim, 2. Baskı, I-XI Mısır: Daru'l-Maarif, t.y.
- el-Vâkîdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Megazi*, thk. Marsden Jones, 3. Baskı, I-II, Londra: Oxford University, 1966.
- Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyeru A'lami'n Nübela*, thk. Şuayb el-Arnâvut- Hüseyin el-Esed, 3.baskı, I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985.